

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка

Історичний факультет
Кафедра історії України, археології та спеціальних
галузей історичних наук

Кваліфікаційна робота
РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ ЯК ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ВИБІР:
ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА
СТРАТЕГІЧНОГО КУРСУ УКРАЇНИ (2013-2014 рр.)

Спеціальність: А014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)

Здобувачки другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Сідор Меланії

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
доктор історичних наук, професор
Старка Володимир Васильович

РЕЦЕНЗЕНТ:
кандидат історичних наук, доцент
Прийдун Степан Васильович

Тернопіль – 2025

Зміст

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	8
1.1. Історіографія проблеми дослідження	8
1.2. Джерельний комплекс	13
1.3. Теоретико-методологічні основи дослідження	20
РОЗДІЛ 2. ПЕРЕДУМОВИ ТА ХІД ПОДІЙ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ	26
2.1. Євроінтеграційні прагнення України в 2000-2013 рр.	26
2.2. Етапи розвитку протестного руху (листопад 2013 - лютий 2014)	36
РОЗДІЛ 3. РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ ЯК ЧИННИК ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	48
3.1. Політичні наслідки Революції гідності: зміна влади та новий курс	48
3.2. Зміни в зовнішній політиці України після 2014 року	59
РОЗДІЛ 4. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	73
4.1. Вплив російської агресії на євроінтеграційний процес	73
4.2. Реформи викликані європейським курсом	82
4.3. Перспективи членства України в ЄС у світлі Революції Гідності	90
ВИСНОВКИ	98
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	101
ДОДАТКИ	124

ВСТУП

Актуальність дослідження. Процес формування європейської самоідентичності українців є тривалим і багатофакторним. Історична віддаленість від основних європейських політичних та культурних процесів, а також радянська спадщина, що зберегла стереотипи та недовіру до Заходу, суттєво сповільнювали інтеграцію України в європейський простір. На початку 2000-х років держава розпочала послідовний курс на європейський вибір: активізувала співпрацю з ЄС, долучилася до європейських програм і ініціювала переговори щодо Угоди про асоціацію. Упродовж 2005–2013 років європейська інтеграція стала одним із ключових орієнтирів державної політики, що сприяло зміцненню суспільного розуміння України як частини європейської цивілізації. Паралельно цьому процесові протидіяла ідеологія «русского мира», спрямована на збереження України у пострадянському просторі. Проте дедалі більше громадян починали ідентифікувати себе як європейців, відчуваючи ціннісний та історичний зв'язок із країнами Європейського Союзу. Зростання цієї європейської самоідентичності стало одним із ключових факторів Революції Гідності, яка закріпила стратегічний вибір України на користь європейського майбутнього.

Українська революція 2013–2014 років, відома як Євромайдан або Революція Гідності, стала унікальним політичним феноменом сучасної історії, що не має прямих аналогів у світовій практиці мирних громадянських протестів. Масові акції на Майдані в центрі Києва стали простором, де сформувалася нова якість української політичної нації – свідомої, ціннісно орієнтованої та готової до самопожертви заради майбутнього своєї держави. Майдан перетворився на символ пробудження громадянського суспільства та утвердження свободи слова, ставши втіленням морального спротиву авторитаризму. Учасники протестів, відстоюючи демократичні принципи, основоположні права та свободи

людини, а також європейський вектор розвитку України, демонстрували надзвичайну стійкість і силу духу. Саме ця рішучість і згуртованість громадянського суспільства визначально вплинули на подальший перебіг української історії, заклавши підґрунтя для незворотних суспільно-політичних змін.

Важливим рубежем у розвитку європейського курсу України став 2013 рік. Саме тоді, після рішення влади призупинити підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, тисячі громадських активістів, студентів, журналістів та небайдужих громадян вийшли на Майдан Незалежності, вимагаючи відновлення європейського курсу держави. Те, що розпочалося як мирна акція протесту, швидко переросло у масштабний громадянський рух, який охопив сотні тисяч українців і став відомим як Революція Гідності. Ці події стали не лише реакцією на політичне рішення, а й проявом зрілості українського суспільства, яке чітко задекларувало свій вибір на користь європейських цінностей. Уже у 2014 році після зміни влади та обрання нового президента Петра Порошенка – Україна підписала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, тим самим закріпивши стратегічний напрям свого подальшого розвитку.

України. Вона сприяла збереженню державного суверенітету, усуненню авторитарного та корумпованого режиму Віктора Януковича і поверненню держави до демократичних принципів та європейських стандартів життя. Події Майдану підсилили патріотичний дух українців та прискорили формування громадянського суспільства, орієнтованого на цінності Європейського Союзу. Саме тому Революція Гідності виступає ключовою подією, що визначає вибір України на користь європейського майбутнього.

Отже, актуальність досліджуваної проблематики зумовлена необхідністю всебічного, неупередженого аналізу процесу європейської інтеграції України, що розпочався ще на початку 2000-х років і поступово

набував систематичного характеру до 2013 року. Саме цей період заклав підґрунтя для подій Революції Гідності, які у 2013–2014 роках стали переломним моментом у визначенні європейського курсу держави. Подальший розвиток України у 2014–2022 роках, що включає боротьбу за територіальну цілісність, реформи та зміцнення зв'язків з Європейським Союзом, лише підкреслив важливість осмислення цього шляху. Таким чином, вивчення європейського вибору України у 2000–2022 роках є ключовим для розуміння сучасної ролі Революції Гідності та її впливу на майбутнє держави.

Об'єкт дослідження – процес європейської інтеграції України та його прояви у суспільно-політичному розвитку держави.

Предмет дослідження – вплив Революції Гідності на формування європейського вибору України та прискорення її інтеграції до Європейського Союзу.

Мета дослідження полягає у всебічному аналізі та узагальненні процесу європейської інтеграції України від початку 2000-х років до 2022 року, з особливим акцентом на Революції Гідності як ключовому етапі формування європейського вибору українського суспільства та визначальному чиннику подальшого розвитку відносин України з Європейським Союзом.

Для досягнення поставленої мети передбачається розв'язати такі **завдання**:

- з'ясувати стан наукової розробки та проаналізувати джерельну базу;
- визначити методологічні основи роботи;
- проаналізувати етапи євроінтеграції України, її перспективи та проблеми, а також вплив цього процесу на внутрішній розвиток держави;

- охарактеризувати Революцію Гідності як ключовий етап у виборі європейського майбутнього України;
- розглянути війну Росії проти України (2014–2022 рр.) у контексті захисту європейського шляху держави;

Хронологічні межі роботи охоплюють період з 2013 по 2022 роки, тобто етап євроінтеграційного розвитку України, що розпочався з подій Революції Гідності. Водночас, з метою глибшого та більш повного розкриття теми, дослідження частково виходить за зазначені часові рамки, охоплюючи передумови європейського вибору України у 2000–2013 роках та подальшу динаміку інтеграційних процесів до 2022 року. Нижня межа – розвиток євроінтеграційних процесів України з 2000 року за президентства Леоніда Кучми. Верхня межа – початок повномасштабного вторгнення та отримання статусу кандидата на вступ до ЄС за президента Володимира Зеленського.

Географічні межі охоплюють сучасну територію України а також держав-учасниць Європейського Союзу.

Термінологічний апарат дослідження

У роботі використовуються такі ключові поняття:

Майдан – масова форма громадянського протесту, що у 2013–2014 рр. стала символом суспільного спротиву та мобілізації українського населення.

Євромайдан – протестний рух, який виник у листопаді 2013 року у відповідь на призупинення підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом та був спрямований на підтримку європейського курсу України.

Революція Гідності – узагальнена назва суспільно-політичних подій 2013–2014 рр., що стали переломним моментом у формуванні європейського вибору України та утвердженні демократичних цінностей.

Європейська інтеграція – процес поглиблення політичних, економічних та правових взаємин України з Європейським Союзом, спрямований на адаптацію держави до європейських норм і стандартів.

Методологічна основа дослідження спирається на принципи історизму, об'єктивності, системності та всебічності, що дає можливість максимально точно відтворити перебіг історичних подій та забезпечити достовірність отриманих результатів. У роботі застосовано як загальнонаукові методи (аналіз і синтез, історичний та логічний підходи), так і конкретно- та спеціально-історичні методи, зокрема історико-генетичний, історико-типологічний, історико-порівняльний, ретроспективний, структурно-функціональний, конкретно-пошуковий та проблемно-хронологічний. Використання широкого методологічного інструментарію дозволило по-новому осмислити основні аспекти досліджуваної теми та поглибити її наукове розуміння.

Практичне значення магістерської роботи полягає в тому, що отримані результати та зібрані матеріали можуть бути використані під час підготовки узагальнюючих досліджень з історії України, навчальних посібників, монографій, а також при розробці спеціальних курсів, присвячених історичним революціям та процесам європейської інтеграції України. Крім того, вони можуть слугувати корисним джерелом у викладанні відповідних дисциплін у закладах вищої освіти.

Наукова новизна роботи визначається поставленими метою та завданнями. У дослідженні проаналізовано передумови та перебіг Революції Гідності, а також висвітлено її вплив на формування та подальший розвиток євроінтеграційного курсу України.

Структура роботи складається з вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури та 7 додатків. Повний обсяг дипломної роботи становить 131 сторінка, обсяг основного тексту – 99 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія проблеми дослідження

Проблематика європейського вибору України та її поступу на шляху до європейської інтеграції упродовж початку XXI століття знайшла широке відображення в наукових, аналітичних і публіцистичних працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Вивчення праць науковців дозволяє визначити, як змінювалося бачення європейського курсу України, які чинники впливали на його реалізацію та як формувався суспільний запит на європейські цінності. Огляд історіографії є необхідним етапом дослідження, оскільки він дає змогу виявити ступінь наукової розробки теми, окреслити дискусійні питання та визначити власне місце дослідження в системі наукових знань.

Одним із перших хто розпочав досліджувати євроінтеграційні прагнення України був Тарас Кузьо, який описував еволюцію від «зацікавленості» Заходу до «розчарування» у відносинах з Україною в першій половині 2000-х, підкреслюючи розрив між офіційною риторикою інтеграції та відсутністю глибинних реформ. Саме цей підхід пояснює, чому після хвилі оптимізму часів Помаранчевої революції 2004 взаємини з ЄС у 2005–2010 рр. часто поверталися до стагнації.

У межах теорії європеїзації ключовими стали праці Катажини Вольчук про вплив ЄПС на внутрішні зміни в Україні (2005–2007): авторка показала «асиметричну умовність» – ЄС висуває стандарти, але без чіткої перспективи членства та з розмитими стимулами, що обмежує глибину реформ. Ця оптика стала домінантною для оцінки інструментів ЄС до 2013 р. і широко цитується в подальших оглядах.

Українські автори та експерти зосереджувалися на інституційних «вузьких місцях» євроінтеграції. Олександр Сушко у низці політичних записок (зокрема 2006 р.) аналізував ухвалення рішень у зовнішній

політиці в нових політичних умовах після 2004 р., показуючи, як внутрішньо елітні конфігурації й слабкість координації стримували імплементацію євроінтеграційних зобов'язань.

Вагома частина корпусу – полісу-аналітика європейських і українських дослідницьких центрів. Аналітики FRIDE (Наталія Шаповалова та співавт.) у 2010–2012 рр. критично оцінювали результати «Східного партнерства», наголошуючи на обмеженій «виконавчій силі» ЄС у Східній Європі та на суперечностях внутрішньої політики України періоду пізнього Ющенка і Януковича. Ці тексти фіксували наростання «втоми від реформ» і політичної ерозії 2012 р., що на пряму впливало на темпи зближення з ЄС.

Окремий пласт – праці західних експертів і дипломатів, які розглядали євроінтеграцію як частину ширшої «євроатлантичної» траєкторії. Стівен Пайфер у 2005 р. підкреслював, що просування за планами «Україна – ЄС/НАТО» неможливе без синхронізації внутрішніх реформ та зовнішньої політики, а також без видимих антикорупційних зрушень.

Питання європейської інтеграції незалежної України досліджується науковцями від початку 1990-х років, однак особливого резонансу воно набуло у 2013–2014 роках під час Революції Гідності. Саме тоді українське суспільство чітко засвідчило прагнення до європейських цінностей, демократії та незалежного державного розвитку, відстоюючи свій суверенітет і право на європейський вибір.

Серед важливих досліджень, присвячених Революції Гідності, варто відзначити монографію О. Власюка та С. Кононенка «Кремлівська агресія проти України: роздуми в контексті війни». Автори розглядають Революцію Гідності як ключовий етап морального відродження українського суспільства, що став поштовхом до оновлення держави та зміцнення її національної безпеки. Події 2013–2014 років, на їхню думку,

символізували подолання корупції, внутрішньої зради й утвердження прагнення до європейських цінностей і незалежності.

У праці М. Лазаровича «Російсько-українська війна (2014–2017 роки): короткий нарис» автор, спираючись на власний бойовий досвід, подає узагальнену картину російсько-українського збройного конфлікту, окреслює його причини та перебіг. Окрему увагу він приділяє Революції Гідності, розглядаючи її як чинник, що загострив геополітичне протистояння та викликав агресію Російської Федерації проти України.

У колективній монографії «Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики» (за редакцією П. Гая-Нижника, 2016) проаналізовано причини та наслідки Революції Гідності. Автори розглядають Євромайдан як реакцію суспільства на відмову влади від євроінтеграційного курсу, що переросла у загальнонаціональне повстання проти проросійського режиму В. Януковича. П. Гай-Нижник підкреслює, що ці події зміцнили національну свідомість, сприяли оновленню політичної системи й утвердили проєвропейський вибір України.

У «Білій книзі антитерористичної операції на Сході України (2014–2016)» під редакцією О. Руснака подано узагальнений опис подій Євромайдану, Революції Гідності та початку російської агресії. Видання, створене за участю представників Міністерства оборони та силових структур, фіксує фактичний перебіг подій і їх наслідки. Автор наголошує, що перемога Революції Гідності відкрила Україні шлях до європейського та євроатлантичного розвитку, але водночас стала приводом для агресивної реакції Російської Федерації, що призвела до війни 2014 року.

У статті Я. Потапенка «Рецепція Євромайдану в сучасному українському соціополітичному дискурсі» акцентовано увагу на значенні Євромайдану як суспільного явища, що стало каталізатором переосмислення цінностей в Україні та Європі. Автор підкреслює, що події 2013–2014 років пробудили громадянську свідомість і стали

символом боротьби за європейський вибір. Подібною думки дотримується Д. Шевчук, який відзначає, що під час Євромайдану українці продемонстрували справжню відданість європейським ідеалам, здобувши повагу світової спільноти.

Історики І. Патриляк та Т. Злобіна зазначають, що події Майдану стали переломним моментом у суспільній свідомості українців. Вони підкреслюють, що Революція Гідності позбавила людей страху перед владою, утвердила розуміння громадянської відповідальності та показала, що сила держави ґрунтується на активності її громадян і їхньому праві на вибір.

Дослідниця Я. Поліщук у статті «Ефект Євромайдану і література» підкреслює, що Євромайдан став подією світового масштабу, яка привернула значну увагу міжнародних медіа. На її думку, широке висвітлення протестів сприяло успіху Революції Гідності, а самі події започаткували глибокі політичні та суспільні зміни в Україні.

У підручнику «Історія України» для 11 класу (2019) автори С. Власов і С. Кульчицький вперше включили до шкільної програми розділ про формування Нової України після 2013 року. Вони наголошують, що події Революції Гідності та подальша російська агресія викликали безпрецедентну міжнародну реакцію, а політика Росії спрямована на відновлення контролю над Україною, подібно до дій радянської влади століттям раніше.

Вагомим джерелом для дослідження є праця М. Винницького «Український Майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності». Автор, поєднуючи науковий підхід і власний досвід очевидця, детально аналізує події 2013–2018 років. Книга базується на матеріалах його блогу «Думки з Києва», у якому фіксувалися ключові етапи Революції Гідності та подальшої російської агресії.

Помітний внесок у вивчення Революції Гідності зробили й зарубіжні дослідники. Німецький історик Герхард Сімон у журналі «Osteuropa» відзначав, що проєвропейські протести в Україні переросли у загальнонаціональну революцію проти корупційного та проросійського режиму.

Окремий випуск журналу «Religion & Society in East and West» був присвячений аналізу подій Євромайдану, зокрема ролі церкви, громадських рухів і української діаспори у цих подіях.

Книга «Euromaidan. Was in der Ukraine auf dem Spiel steht», видана в Берліні німецькою мовою, об'єднала статті істориків, соціологів і громадських діячів, які аналізували події Революції Гідності на основі власних спостережень. До збірки увійшли роботи п'ятнадцяти авторів, серед яких і відомі українські письменники Ю. Андрухович та С. Жадан, що представили культурно-гуманітарний вимір Євромайдану.

Польський журналіст і дослідник Міхал Кацевич у книзі «Sotnie Wolności. Ukraina od Majdanu do Donbasu» відтворив хроніку боротьби українців за свободу та європейське майбутнє. Автор детально описав події Майдану, участь героїв Небесної Сотні, роль Росії у подіях 2013–2014 років, а також проілюстрував видання власними фотографіями, зробленими під час перебування в Україні.

Американські дослідники В. Ріш, А. Распігліосі, С. Грінер, Р. Маккі та інші приділили значну увагу аналізу Революції Гідності.

Професор Єльського університету Марсі Шор у книзі «Українська ніч: історія революції зблизька» подала свідчення учасників Майдану, активістів і військових, відтворюючи драматизм і людський вимір подій 2013–2014 років.

Професор Колумбійського університету Стівен Сестанович назвав Євромайдан «подією десятиліття», яка змусила світ по-новому сприйняти Україну як незалежну європейську державу. Подібну позицію висловлював

і литовський філософ Леонідас Донскіс, зазначаючи, що український народ своїм спротивом диктатурі надихнув Європу та довів, що цінності свободи і демократії залишаються універсальними.

Французький філософ Бернар-Анрі Леві наголошував, що події Євромайдану стали переломним моментом у формуванні європейської ідентичності України. На його думку, Революція Гідності не лише зміцнила прагнення українців до європейських цінностей, а й нагадала самій Європі про її власні ідеали свободи, гідності та солідарності. Дослідник підкреслював, що Україна своїм прикладом показала, наскільки високу ціну готовий заплатити народ за право належати до спільноти демократичних націй.

Отже, Революція Гідності та європейський вибір України стали предметом дослідження багатьох українських і зарубіжних науковців. У їхніх працях аналізуються причини протестного руху, боротьба народу проти авторитарного режиму та прагнення до європейських цінностей. Події на Майдані Незалежності, що розпочалися як Євромайдан, переросли у масштабну Революцію Гідності, яка визначила подальший шлях розвитку України.

1.2. Джерельний комплекс

Джерельна база дослідження Революції Гідності та європейського курсу України включає широкий спектр матеріалів різного походження. До неї належать законодавчі акти, довідкові та аналітичні видання, збірники документів, періодичні публікації, а також наративні та зображальні джерела.

До **нормативно-правових** джерел належать закони України, постанови Верховної Ради, укази Президента, розпорядження Кабінету Міністрів, а також резолюції Генеральної Асамблеї ООН та інші міжнародно-правові документи. Ці акти, ухвалені у 2013–2022 роках,

відображають політичні рішення, що визначали перебіг Революції Гідності та подальший євроінтеграційний курс держави.

Поштовхом до масових протестів, що переросли в Революцію Гідності, стало розпорядження Кабінету Міністрів України № 905 від 21 листопада 2013 р., підписане прем'єр-міністром М. Азаровим. Документ передбачав призупинення підготовки до підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом і орієнтацію на відновлення економічних зв'язків із Росією. Це рішення викликало суспільне обурення та стало безпосереднім приводом до Євромайдану. Після зміни влади розпорядження було скасоване урядом А. Яценюка 2 березня 2014 року.

Історик П. Гай-Нижник на своєму офіційному веб сайті опублікував копію розпорядження начальника Головного управління Служби безпеки України в місті Києві генерал-майора О. Щеголева, адресованого керівникам регіональних органів, які входили до системи боротьби з тероризмом. Документ, датований 24 листопада 2013 року, мав назву «Щодо приведення до ступеня готовності «підвищена» і містив вказівку про нібито підготовку масових терористичних актів у Києві.

Крім того, дослідник оприлюднив «План із забезпечення охорони громадського порядку під час виконання судових рішень, пов'язаних із розблокуванням вулиць у центральній частині міста Києва», розроблений силовими структурами. Цей документ свідчить про наміри тодішньої влади застосувати силові заходи для придушення масових акцій протесту та відновлення контролю над ситуацією у столиці.

Подальше загострення суспільно-політичної ситуації спричинило ухвалення Верховною Радою України 16 січня 2014 року так званого «пакету диктаторських законів». Ці нормативні акти суттєво обмежували громадянські права і свободи, зокрема свободу зібрань та вираження поглядів, передбачали суворі покарання за участь у протестах, носіння масок чи елементів військового одягу, а також за опір представникам

влади. Прийняття таких законів викликало різку реакцію українського суспільства, політичних діячів, журналістів і міжнародної спільноти, що призвело до подальшої ескалації протестного руху на Майдані Незалежності в Києві.

19 лютого 2014 року Служба безпеки України спільно з Антитерористичним центром ухвалили рішення про запровадження режиму антитерористичної операції на всій території держави.

Після трагічних подій 18–20 лютого 2014 року в Києві, що забрали життя понад сотні людей, Верховна Рада України ухвалила постанову № 740 від 20 лютого 2014 р. «Про засудження застосування насильства, що призвело до загибелі людей». Документ засуджував дії силових структур, забороняв використання зброї проти протестувальників і вимагав припинення антитерористичної операції Службою безпеки України.

21 лютого 2014 року президент В. Янукович підписав угоду з опозиційними лідерами про врегулювання політичної кризи, яка передбачала припинення насильства, повернення до Конституції 2004 року, формування нового уряду та амністію для учасників протестів. Документ був засвідчений представниками Польщі, Франції та Німеччини, але не підписаний делегатом від Росії. Уже тієї ж ночі Янукович залишив територію України.

23 лютого 2014 року Верховна Рада України ухвалила постанову № 764, якою, на підставі статті 112 Конституції України, поклала виконання обов'язків Президента на Голову парламенту О. Турчинова. Відтоді він тимчасово виконував президентські повноваження до проведення позачергових виборів глави держави.

Указом Президента України П. Порошенка від 13 листопада 2014 року встановлено щорічне відзначення 21 листопада Дня Гідності та Свободи на честь Помаранчевої революції 2004 року та Революції Гідності 2013

року. Обидві події стали символами боротьби українського народу за свободу, демократію та європейське майбутнє.

Після обрання нового президента України було відновлено переговори про Угоду про асоціацію з Європейським Союзом. 21 березня 2014 року підписано її політичну частину, а 27 червня – економічну. Ратифікація завершилася 1 вересня 2014 року, коли документ набув чинності в повному обсязі, закріпивши євроінтеграційний курс держави.

Важливим етапом стало ухвалення 7 лютого 2019 року Закону України «Про внесення змін до Конституції України», яким офіційно закріплено стратегічний напрям країни на вступ до Європейського Союзу та НАТО. Ці зміни набули чинності 21 лютого 2019 року, підтвердивши незворотність європейського вибору України.

Серед **довідкових джерел**, залучених у дослідженні, важливе місце посідає «Енциклопедія історії України», зокрема стаття історика В. Головка «Революція Гідності 2013–2014 рр.», у якій узагальнено основні події, причини та наслідки революційних процесів в Україні.

Серед важливих збірників, присвячених подіям Євромайдану та Революції Гідності, особливе місце посідають видання, що містять інтерв'ю очевидців, документи та фотоматеріали, які відтворюють атмосферу 2013–2014 років. Одним із таких джерел є книга С. Кошкіної «Нерозказана історія», у якій через аналіз інтерв'ю політиків авторка прагне показати справжні мотиви та перебіг подій Революції Гідності.

Журналістки Н. Гук та Л. Івшина у своїх книгах «Євромайдан. Звичайні герої» та «Люди Майдану» представили особисті історії учасників протестів, які стали символами Революції Гідності та прагнення українців до змін.

У збірці «#Євромайдан. Архіви влади» Мустафа Найєм уперше оприлюднив офіційні документи, аналітичні довідки та карти

розташування сил, що дозволяють відтворити реальну картину подій на Майдані та механізми дій тодішньої влади.

Важливе місце серед джерел посідає **періодика**, яка відображає перебіг Революції Гідності та євроінтеграційного курсу України у 2013–2022 роках.

Журнал «Спільне» присвятив спеціальний випуск подіям Майдану, розкривши їхні соціальні передумови, перебіг, а також позиції різних учасників і опонентів протестів. У журналі «Viva!» було опубліковано фоторепортажі з Майдану портрети героїв і очевидців 90 кривавих днів Революції Гідності.

Інтернет-видання «Радіо Свобода» у статті «Революція Гідності завершилася, але триває революція духу» подало свідчення учасників подій, зокрема студентів, які розповіли про власний досвід боротьби.

Вагомий інформаційний внесок зробили також «Українська Правда», «Голос України», «Урядовий кур'єр», «Кореспондент», «Український інтерес» та інші українські видання. Міжнародний журнал Foreign Affairs розглядав Євромайдан як ключовий етап становлення України на шляху до європейської демократії.

Українські медіа активно висвітлювали події, пов'язані з євроінтеграційним курсом держави. За даними «Європейської правди», 28 лютого 2022 року президент В. Зеленський подав офіційну заявку на вступ України до Європейського Союзу, підтвердивши стратегічний вибір країни.

Як повідомило «Суспільне. Новини», 23 червня 2022 року Європейська Рада ухвалила рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС історичний крок, що засвідчив підтримку європейської спільноти та подальше зміцнення зв'язків України з Європою.

Сучасні наукові дослідження значною мірою спираються на **зображальні джерела** інтерв'ю політичних і громадських діячів,

істориків, а також аудіо та відеоматеріали, розміщені у відкритому доступі на платформах на кшталт YouTube, що відтворюють перебіг подій та суспільні настрої певного періоду.

Соціальні мережі відіграли ключову роль у поширенні інформації про початок протестів та мобілізації громадян. Саме через Facebook, Instagram і Twitter поширювалися заклики виходити на Майдан, а також публікувалися свідчення, фото й відео з місця подій. Завдяки активності користувачів мережі сформувалися унікальні цифрові архіви Революції Гідності, що нині становлять цінне джерело для дослідників.

У одному зі своїх інтерв'ю колишній президент України Віктор Янукович аргументував рішення про відмову від підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом економічними міркуваннями. За його словами, укладення угоди могло призвести до значних фінансових втрат для держави, оскільки реалізація європейських стандартів потребувала масштабних реформ і суттєвих ресурсів, яких, на думку Януковича, Україна на той момент не мала.

Події 29–30 листопада 2013 року в Києві стали початком відкритого протистояння між силовими структурами та учасниками мирних протестів. Масові побиття демонстрантів правоохоронцями шокували суспільство та світову спільноту. Реалії того часу детально зафіксовані у численних відеозаписах, свідченнях очевидців, інтерв'ю, а також у документальних і художніх фільмах, оприлюднених на платформі YouTube, що сьогодні становлять важливу частину історичної пам'яті про Революцію Гідності.

Антін Мухарський, доповнюючи свою книгу «Майдан. Революція духу», створив документальний фільм «Майдан. Мистецтво спротиву», у якому через призму мистецьких образів увіковічнив подвиг учасників Революції Гідності волонтерів, медиків, активістів і громадських діячів, що стали символом незламності українського народу.

Серед важливих зображальних джерел варто виокремити відеопроєкт «94 дні. Євромайдан очима ТСН», створений журналістами телеканалу «1+1». У ньому відтворено хронологію подій Революції Гідності через репортажі, свідчення очевидців і документальні кадри. Згодом матеріали проєкту були видані у форматі книги-альбому, що поєднала текстові свідчення з унікальними фотодокументами.

Важливим джерелом для дослідження Революції Гідності є офіційний сайт Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності, де представлено інформаційні матеріали, фото, відео, аудіоспогади та віртуальні виставки, присвячені подіям Майдану. Значний внесок у візуальне осмислення революції зробила британська фотографиня Анастасія Тейлор-Лінд, яка у своєму фотоальбомі зафіксувала портрети учасників Майдану та скорботні образи жінок, що втратили своїх близьких у лютому 2014 року.

До важливих наративних джерел належать щоденники, блоги та спогади учасників Революції Гідності. Значний внесок зробили твори «Євромайдан: хроніка відчуттів» Ю. Андруховича, С. Жадана, Т. Прохаська та інших, «Літопис самовидців» О. Забужко, «Україна. Хроніка подій: від Майдану – до АТО» О. Середюка, а також поетична збірка «Євромайдан. Лірична хроніка». У «Щоденнику Майдану» А. Курков документував події з власних спостережень, тоді як Ю. Орлова у книзі «111 днів Майдану: записки киянки» представила щоденникові записи, створені на основі публікацій у Facebook. Ці твори відображають емоційний вимір та людський досвід Революції Гідності.

У праці О. Андрєєвої, І. Бернарда та Л. Фінберга «Майдан. Свідчення. Допомога постраждалим. Міжнародна солідарність» представлено свідчення очевидців і волонтерів про надання допомоги учасникам протестів. Автори висвітлили медичну, психологічну, правову та

гуманітарну підтримку майданівців, а також участь міжнародних організацій у наданні допомоги постраждалим під час Революції Гідності.

Володимир Щербак у книзі «Мій Майдан» представив власні спогади й роздуми про події Революції Гідності, свідком яких він був упродовж листопада 2013 лютого 2014 року. У своїй праці автор не лише описав перебіг протестів, а й увіковічнив пам'ять Героїв Небесної Сотні, подаючи імена загиблих та обставини їхньої смерті під час подій на Майдані.

У своїх спогадах колишній начальник Генерального штабу Збройних Сил України Володимир Замана зазначає, що не отримував безпосереднього наказу від президента Віктора Януковича щодо силового розгону Майдану. За його словами, міністр оборони П. Лебедев намагався залучити армію до придушення протестів, проте Замана відмовився виконувати подібні розпорядження, що зрештою призвело до його звільнення з посади.

Отже, всебічний аналіз джерел дає змогу глибше зрозуміти події Революції Гідності та простежити європейський шлях України у 2013–2022 роках. Дослідження цієї теми є складним через значний обсяг матеріалів – від офіційних документів і періодики до численних аудіо-, відео- та наративних свідчень очевидців, що разом формують комплексну джерельну основу новітньої історії України.

1.3. Теоретико–методологічні основи дослідження

Методологічна основа дослідження спирається на комплекс сучасних наукових підходів, методів і принципів, що забезпечують всебічне й об'єктивне відтворення історичних процесів, достовірність отриманих результатів та можливість глибшого осмислення досліджуваної проблематики. Застосування цих методологічних засад дозволило сформулювати системне бачення теми, розкрити її сутність і виявити

закономірності розвитку подій. У процесі дослідження були використані такі основні принципи:

- **принцип історизму** передбачає вивчення подій у їхньому часовому розвитку, у взаємозв'язку з передумовами та наслідками. Він дав змогу простежити еволюцію українського революційного руху, його соціально-політичні витоки та роль у формуванні євроінтеграційного курсу держави;
- **принцип об'єктивності** орієнтує дослідника на неупереджене вивчення фактів, ґрунтуючись на достовірних документах, свідченнях і матеріалах, що відображають реальний перебіг подій Євромайдану та Революції Гідності;
- **принцип всебічності** передбачає комплексне охоплення явища, врахування різних точок зору, аналіз джерел різного походження, що дозволяє створити повну картину історичних процесів;
- **принцип комплексності** забезпечує взаємозв'язаний розгляд причин, передумов і наслідків революційних подій, що формують єдину систему суспільно-політичних змін;
- **принцип системності** спрямований на виявлення структурних зв'язків між окремими елементами досліджуваного явища, що дозволяє побачити його як цілісний історичний процес;
- **принцип науковості** зумовлює використання перевірених методів дослідження, опори на сучасну наукову літературу та результати праць провідних фахівців, що гарантує достовірність висновків;
- **принцип взаємозв'язку** дозволяє простежити логічну послідовність подій - від причин Революції Гідності до формування нового зовнішньополітичного курсу України та її протистояння російській агресії;
- **принцип конкретності** передбачає точне врахування історичних умов, у яких розгорталися події 2013–2014 років, що забезпечує

достовірність реконструкції їх перебігу та подальших наслідків, що призвело до російсько-української війни.

Для забезпечення повноти та достовірності дослідження теми було застосовано низку науково-методологічних підходів, що дали змогу комплексно відтворити перебіг подій Революції Гідності та процес європейської інтеграції України. *Міждисциплінарний підхід* передбачає синтез політичних, соціально-економічних, правових і культурних аспектів аналізу, що дозволяє розглядати події української революції 2013–2014 років як багатовимірне суспільно-політичне явище. *Системний підхід* орієнтований на виокремлення структурних елементів досліджуваного процесу та вивчення взаємозв'язків між ними, що забезпечує цілісне розуміння розвитку революційних подій і трансформацій у політичній системі України. Концептуальний, аспектний та діалектичний підходи сприяють виявленню логічних взаємозалежностей між подіями, причин і наслідків суспільно-політичних процесів, а також осмисленню їх у контексті загального розвитку української державності. *Історичний підхід* надає змогу простежити еволюцію подій у часовій перспективі, реконструювати хронологію Революції Гідності та подальший рух України в напрямі європейської інтеграції у 2013–2022 роках, що забезпечує глибину та послідовність аналізу.

Діяльнісний підхід зосереджується на аналізі практичних дій та рішень українського уряду, спрямованих на формування антиросійської політики всередині держави та активізацію зовнішньополітичної діяльності, орієнтованої на здобуття статусу повноправного члена Європейського Союзу. У *магістерській роботі* на основі інформаційного підходу опрацьовано значний масив джерельної та аналітичної інформації, що має високу наукову цінність і дозволяє ґрунтовно дослідити перебіг та особливості євроінтеграційних процесів. Застосування *аксіологічного підходу* дало можливість проаналізувати систему європейських цінностей,

орієнтація на які стала однією з ключових ідей Революції Гідності та визначальним чинником подальшого розвитку українського суспільства.

У процесі дослідження було застосовано комплекс загальнонаукових та спеціально-історичних методів, що забезпечили об'єктивність, системність і наукову достовірність отриманих результатів. До *загальнонаукових методів* належать порівняння, узагальнення, аналіз, синтез, індукція та дедукція. Серед *спеціально-історичних методів* використано історико-генетичний, історико-типологічний, історико-порівняльний, ретроспективний, структурно-функціональний, конкретно-пошуковий, проблемно-хронологічний та історико-системний.

Метод аналізу дав змогу виокремити ключові передумови масових протестних рухів, охарактеризувати етапи Євромайдану та Революції Гідності, а також визначити їхній вплив на внутрішньополітичні процеси та зовнішній курс України. **Метод синтезу** забезпечив інтеграцію окремих аспектів дослідження в єдину цілісну концепцію, що відображає взаємозв'язок між подіями, явищами та їх наслідками. Застосування **методів індукції та дедукції** дало змогу здійснити логічний перехід від окремих історичних фактів до загальних узагальнень і висновків, ґрунтуючись на об'єктивних доказах і хронологічних даних. **Порівняльний метод** дозволив зіставити позиції вітчизняних і зарубіжних дослідників, виявити спільні риси та відмінності в оцінці подій Революції Гідності та євроінтеграційного курсу України. Натомість **метод узагальнення** сприяв систематизації отриманих результатів, формулюванню висновків і виробленню цілісного бачення історичних процесів, пов'язаних із трансформацією українського суспільства у 2013–2022 роках.

Спеціально-історичні методи забезпечують глибоке пізнання історичних закономірностей формування та розвитку подій, пов'язаних із Революцією Гідності, євроінтеграційним курсом України та її

протистоянням російській агресії. Застосування таких підходів, як **історико-генетичний, історико-типологічний, історико-порівняльний, ретроспективний, структурно-функціональний, конкретно-пошуковий, проблемно-хронологічний та історико-системний**, дозволяє простежити еволюцію суспільно-політичних процесів, визначити їх внутрішню логіку, виявити взаємозв'язки між окремими подіями та узагальнити їх у контексті загальноєвропейського розвитку України. Ці методи у своїй сукупності сприяють формуванню цілісної історичної картини, реконструкції причинно-наслідкових зв'язків і комплексному аналізу факторів, що визначили перебіг Революції Гідності та подальшу трансформацію української державності.

Історико-генетичний метод забезпечив можливість послідовного простеження етапів становлення та розвитку зовнішньополітичного курсу України, спрямованого на європейську інтеграцію, а також формування внутрішньої політики, орієнтованої на протидію російському впливу.

Застосування структурно-системного методу дало змогу розглядати Революцію Гідності як цілісний суспільно-політичний феномен, у межах якого взаємодіяли соціальні, політичні та ідеологічні чинники. Цей підхід дозволив виявити логіку внутрішнього розвитку протестного руху та його роль у формуванні європейських орієнтирів українського суспільства.

Використання проблемно-хронологічного методу сприяло впорядкуванню подій у часовій послідовності, що забезпечило можливість виявлення етапності та динаміки історичних процесів від початку Євромайдану до закріплення євроінтеграційного курсу України.

Історико-типологічний метод дозволив класифікувати події та явища за спільними ознаками, визначити типові риси революційних процесів і порівняти їх із аналогічними історичними подіями сучасного українського та зарубіжного контекстів. Завдяки цьому стало можливим

систематизувати різні аспекти розвитку Революції Гідності та її наслідків у контексті європейського поступу держави.

Застосування джерелознавчих методів - пошукового, аналітичного та класифікаційного - забезпечило критичне опрацювання наукової, документальної й публіцистичної бази, що дало змогу відтворити достовірну картину подій та оптимально використати напрацювання українських і зарубіжних істориків.

У сукупності зазначені методи, принципи й підходи створюють науково обґрунтовану основу для комплексного аналізу проблематики дослідження, забезпечують системність, об'єктивність та достовірність отриманих результатів, а також дозволяють уникнути суб'єктивних оцінок у процесі реконструкції подій Революції Гідності та формування євроінтеграційного курсу України.

Отже, поєднання загальнонаукових, спеціально-історичних і джерелознавчих методів забезпечило наукову цілісність та об'єктивність проведеного дослідження. Використані підходи та принципи дозволили здійснити системний і неупереджений аналіз подій, відтворити їх у взаємозв'язку з широким комплексом соціально-політичних процесів, що розгорталися в Україні протягом досліджуваного періоду. Комплексне застосування зазначених методів сприяло глибшому розумінню природи та наслідків Революції Гідності 2013–2014 років, а також дозволило простежити еволюцію євроінтеграційного курсу України в 2013–2022 роках у контексті загальнонаціонального історичного розвитку та трансформації українського суспільства.

РОЗДІЛ 2. ПЕРЕДУМОВИ ТА ХІД ПОДІЙ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ

2.1. Євроінтеграційні прагнення України в 2000-2013 рр.

Після проголошення незалежності у 1991 році Україна почала активно шукати своє місце в новій геополітичній реальності, прагнучи вийти з орбіти впливу пострадянського простору та інтегруватися до європейського політичного, економічного та безпекового простору.

Знаковою подією, що ознаменувала новий етап у євроінтеграції України, зокрема в економічній сфері, стало підписання 19 червня 2000 року в Женеві Декларації «Україна – ЄАВТ». Документ заклав основу для розвитку торговельних відносин між Україною та державами Європейської асоціації вільної торгівлі, а також передбачав надання Україні статусу країни з ринковою економікою в антидемпінгових справах [88].

Наступним важливим кроком став П'ятий саміт Україна – Європейський Союз, який відбувся 11 вересня 2001 року в Ялті. Українську делегацію очолював Президент Леонід Кучма, а ЄС представляли високі посадовці, зокрема Президент Європейської Ради, Генеральний секретар Ради ЄС, Високий представник з питань зовнішньої політики та Президент Єврокомісії Романо Проді [88].

Ключовою темою саміту стало удосконалення законодавства України у сфері медіа. Зокрема, обговорювалися заходи для підвищення безпеки журналістів, поліпшення умов їхньої праці та забезпечення незалежності ЗМІ. Європейський Союз наголосив на важливості розслідування злочинів проти журналістів і висловив готовність підтримати відповідні реформи [94].

Серед важливих тем шостого саміту Україна – ЄС, що відбувся 4 липня 2002 року в Копенгагені, особливу увагу приділили співпраці у боротьбі з організованою злочинністю. Пріоритетними були визначені

питання протидії відмиванню коштів, незаконному обігу наркотиків, зброї, контрабанді та торгівлі людьми [99, с.35].

ЄС позитивно оцінив хід реформ у сфері енергетики, зокрема в процесі приватизації енергогенеруючих та розподільчих підприємств, а також у вугільній галузі. Також було досягнуто домовленостей щодо посилення співпраці у транспортній сфері. Важливим кроком стало підписання та ратифікація 26 листопада 2003 року Міжнародної конвенції «Євроконтроль», що закріпила участь України у загальноєвропейській системі аеронавігаційної безпеки [99, с. 36].

Важливим етапом на шляху європейської інтеграції України стало обговорення ініціативи Європейської Комісії «Ширша Європа – сусідні країни», яка стала головною темою Сьомого саміту Україна – ЄС, що відбувся 7 жовтня 2003 року в Ялті. Так було започатковано новий формат співпраці – Європейську політику сусідства (ЄПС), спрямовану на поглиблення зв'язків ЄС із суміжними державами [147].

Розширення Євросоюзу мало подвійний вплив на Україну. З одного боку, воно підтвердило прагнення ЄС до інтеграції всієї Європи. З іншого — поставило Україну в менш вигідне становище поза межами нових кордонів ЄС, що вимагало активніших реформ та адаптації до європейських стандартів [143, с. 120].

Першим кроком до відкритого діалогу між Україною та Європейським Союзом після його розширення та впровадження Європейської політики сусідства став восьмий саміт Україна – ЄС, що відбувся 8 липня 2004 року. Українську сторону очолив Президент Леонід Кучма, а делегацію ЄС – Хав'єр Солана, Ян Петер Балкененде та Романо Проді [152, с. 121].

Перший тур президентських виборів в Україні, що відбувся 31 жовтня 2004 року, не визначив переможця, і в другий тур вийшли Віктор Янукович та Віктор Ющенко. Голосування 21 листопада завершилося оголошенням

ЦВК про перемогу Януковича, однак ці результати значно розходилися з даними екзит-полів і незалежних соціологічних служб [164, с. 78].

У своїх спогадах Віктор Ющенко згадував про численні порушення, зокрема аномальну явку понад 100% у східних регіонах, де переважно голосували за Януковича. Це стало поштовхом до масових протестів, відомих як Помаранчева революція, що охопила всю країну [164, с. 79].

З початку передвиборчої кампанії Віктор Ющенко чітко заявляв про пріоритет європейської інтеграції у зовнішній політиці України. Завдяки такій позиції він здобув підтримку з боку західних держав, на відміну від свого опонента. Уже 1 грудня 2005 року Ющенко як Президент України взяв участь у дев'ятому саміті Україна – ЄС. Європейську сторону представляли Президент Європейської Ради Тоні Блер, Високий представник ЄС із зовнішньої та безпекової політики Хав'єр Солана і Президент Європейської Комісії Жозе Мануель Баррозу [113].

На саміті ЄС високо оцінив значення Помаранчевої революції та заявив про готовність до укладення нової угоди з Україною, яка б замінила чинну Угоду про партнерство і співробітництво. Водночас наголошувалося, що для цього Україна має виконати ключові пункти Плану дій Україна – ЄС 2005 року. Позитивну оцінку отримали й ініціативи України щодо спрощення візового режиму та укладання угоди про реадмісію [57].

Після визначення європейського курсу розвитку Україною, 21 лютого 2005 року відбулося засідання Ради співробітництва Україна – ЄС, на якому було підписано трирічний План дій. Цей документ став логічним продовженням Угоди про партнерство та співробітництво та заклав основу для поглиблення взаємин. План дій передбачав прискорення євроінтеграційних процесів, підтримку стабілізації внутрішньої ситуації в Україні та сприяння адаптації національного законодавства до норм ЄС. [57].

Попри сподівання, підписаний План дій так і не став реальним кроком України до членства в ЄС. Подібні документи були укладені й з іншими державами в межах Європейської політики сусідства, незалежно від їхніх інтеграційних прагнень. Це свідчило про небажання ЄС надавати Україні особливий статус, навіть попри її офіційну проєвропейську позицію [73, с. 386].

27 жовтня 2006 року в Гельсінках відбувся десятий саміт Україна – ЄС за участі Президента України Віктора Ющенка та керівництва Європейського Союзу – Матті Ванганена, Хав'єра Солани та Жозе Мануеля Баррозу. Основну увагу було приділено досягненням у реалізації Меморандуму про взаєморозуміння у сфері енергетики [98, с. 6].

У червні 2007 року Україна та ЄС підписали угоди про спрощення візового режиму для громадян і про реадмісію. Раніше, у березні того ж року, Єврокомісія ухвалила «Стратегію ЄС щодо України на 2007–2013 роки», яка лягла в основу нового формату співпраці – Європейського інструменту сусідства та партнерства [19, с. 55].

14 вересня 2007 року відбувся одинадцятий саміт Україна – ЄС за участі Президента Віктора Ющенка та керівництва Євросоюзу – Жозе Сократеша, Хав'єра Солани й Жозе Мануеля Баррозу. Сторони підтвердили наміри розпочати переговори щодо нової посиленої угоди, яка передбачала тіснішу співпрацю, але без надання Україні перспективи членства [19, с. 55].

Під час дванадцятого саміту Україна – ЄС, що відбувся 9 вересня 2008 року в Парижі, європейська сторона позитивно оцінила вступ України до СОТ та зусилля з адаптації законодавства до стандартів ЄС. Лідери ЄС – Ніколя Саркозі, Жозе Мануель Баррозу та Хав'єр Солана – наголосили, що для подальшого розвитку відносин необхідні політична стабільність, продовження конституційних реформ і виконання зобов'язань у межах СОТ [135].

Основною метою створення цього договору було вирішення проблеми нестачі демократії в політичній системі ЄС. Внесені зміни мали глибокий вплив на функціонування, правовий статус і, найголовніше, організаційну структуру Європейського Союзу. Водночас парламенти країн-членів ЄС вперше отримали право брати безпосередню участь у законодавчому процесі, що відображає зближення між європейським і національним рівнями влади [138].

Лісабонський Договір вносить корективи до Договору про Європейський Союз, деякі з них:

- Запровадження посади Президента Європейської Ради;
- Створення посади Високого представника Європейського Союзу з зовнішніх справ та безпекової політики, що наділяється адміністративними повноваженнями;
- Започаткування трьох додаткових посад генеральних адвокатів в Європейському Суді;
- Введення нової енергетичної політики та реалізацію стратегії боротьби з глобальним потеплінням [16, с. 53].

Лісабонський договір удосконалив роботу Європейського Союзу, покращивши умови для реалізації спільної політики держав-членів і дозволивши розвивати багатовекторну зовнішню політику. Водночас договір надав кожній країні право блокувати будь-які зовнішньополітичні ініціативи ЄС, що може уповільнити інтеграцію України [100].

По-перше, для Європейського Союзу Україна в той період розглядалася переважно з негативної точки зору через низку проблем: постійні внутрішні ризики, складнощі у зовнішній політиці, особливо у відносинах з Росією, а також низький рівень демократизації.

По-друге, у зв'язку з посиленням ролі національних парламентів згідно з новим договором, Україна з її відсутністю одностайної політичної

позиції і нестабільною ідеологією серед депутатів могла суттєво уповільнювати процес прийняття рішень у ЄС.

Таким чином, станом на 2009 рік Європейський Союз фактично розглядав Україну як країну-сусіда, не надаючи реальних перспектив її інтеграції до Союзу [38, с. 74-75].

У березні 2009 року втратив чинність План дій Україна – ЄС, що викликало необхідність створення нового формату співпраці. У листопаді того ж року було запроваджено Порядок денний асоціації, розроблений на основі домовленостей, досягнутих під час саміту Україна-ЄС у Празі 2008 року. Цей Порядок денний став практичним інструментом взаємовідносин між Україною та ЄС, основним завданням якого стало сприяння підготовці та впровадженню Угоди про асоціацію [25, с. 25].

13-й саміт Україна-Європейський Союз, що відбувся 4 грудня 2009 року, офіційно оголосив про прийняття та ратифікацію Лісабонського договору [25, с. 26].

Інавгурація Віктора Януковича як Президента України відбулася 25 лютого 2010 року. Вже з перших заяв Янукович окреслив курс на позаблоковість, водночас декларуючи намір продовжувати співпрацю як з Європейським Союзом, так і з НАТО. Проте реальна політика нового глави держави демонструвала послідовну орієнтацію на Російську Федерацію. Це проявлялося як у риторичі, зокрема в заявленому прагненні надати російській мові статус другої державної, так і в ухвалених законодавчих ініціативах [107].

1 липня 2010 року за підтримки президента було прийнято закон «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», який офіційно закріпив позаблоковий статус України. Документ визначав головні напрями зовнішньої політики, серед яких: утримання від вступу до військово-політичних союзів, розвиток європейської системи колективної безпеки, підтримка партнерства з НАТО та іншими подібними

структурами. Попри це, окремий акцент робився на продовженні інтеграційного курсу до ЄС, шляхом політичного, економічного та правового зближення з метою набуття повноправного членства [107].

Підписання 21 квітня 2010 року угоди з Росією щодо продовження перебування Чорноморського флоту в Україні та ухвалення закону про позаблоковість суперечили офіційному курсу на євроінтеграцію. Ці кроки засвідчили фактичний поворот зовнішньої політики у бік Росії та викликали дисонанс у міжнародному позиціонуванні України, зокрема – її усунення від європейської системи безпеки [21].

22 листопада 2010 року відбувся чотирнадцятий саміт між Україною та Європейським Союзом, під час якого було офіційно підтверджено реалізацію Плану дій з візової лібералізації для України. Документ, зокрема, містив такі ключові положення:

- Створення та ратифікацію законодавчої бази для випуску біометричних закордонних паспортів, відповідних до найвищих стандартів з урахуванням безпечного управління ідентифікацією.
- Формування Плану дій щодо створення часових рамок для повного переходу населення України на користування біометричними паспортами. Цей План дій повинен був передбачати повне вилучення з обігу паспортів попереднього зразку, тобто тих, що не відповідають європейським стандартам.
- Схвалення антикорупційних кодексів для осіб, що займають посади, які мають справу з закордонними паспортами, національними паспортами та іншими документами, що засвідчують особу [21].

У сфері міграції План передбачав створення механізму моніторингу міграційних потоків, який дозволив би ефективно відслідковувати як легальну, так і нелегальну міграцію. Також підкреслювалась необхідність створення спеціальних органів для збору та аналізу таких даних [165].

Однією з важливих вимог для запровадження безвізового режиму стало забезпечення захисту прав національних меншин. План дій містив вимогу ратифікувати міжнародні документи ООН і Ради Європи щодо недискримінації та провести інформаційні кампанії проти расизму, ксенофобії, антисемітизму [165].

Крім того, саміт підтвердив наміри щодо створення поглибленої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, що відкривало перспективу інтеграції до європейського внутрішнього ринку. Окремо сторони наголосили на необхідності термінового впровадження Україною антикорупційної реформи як важливої умови подальшої співпраці [157].

Наприкінці 2010 – на початку 2011 року революції в Тунісі та Єгипті, країнах зони сусідства ЄС, поставили під загрозу ефективність його безпекової політики. Це призвело до термінового перегляду Європейської політики сусідства і розробки нової концепції співпраці, до якої входить і Україна [157].

Станом на 2011 рік Україна перебувала на фінальній стадії підготовки Угоди про асоціацію з ЄС, але зміни в політиці могли уповільнити підписання цієї угоди. Головним нововведенням стала концепція «more for more» — «кожному по досягненнях». Вона передбачає, що фінансова допомога ЄС надаватиметься тим країнам, які успішно проводять реформи і наближаються до європейських стандартів. Такі держави отримують пріоритет у подальшій співпраці та фінансовій підтримці, а також мають «європейську перспективу». Україна на той час була серед таких країн [107].

Проте, за словами французького міністра закордонних справ, навіть оновлена політика Східного партнерства не передбачала подальшої еволюції відносин з Україною. Відтак, залишалося відкритим питання, чи можлива повна інтеграція України до ЄС навіть при виконанні всіх вимог статті 49 Договору про ЄС [75, с. 6].

12 грудня 2011 року було ратифіковано пакет із шести законодавчих актів, запропонованих Європейською комісією у вересні 2010 року, спрямованих на посилення механізмів спільної економічної політики. Цей крок був викликаний необхідністю вирішення проблем економічного розвитку України. 19 грудня 2011 року в Києві відбувся п'ятнадцятий саміт Україна – ЄС, на якому офіційно оголосили про завершення переговорів щодо основних положень Угоди про асоціацію. Ця масштабна угода, над якою працювали роками, не робить Україну повноправним членом ЄС, але може стати фундаментом для подальшої інтеграції [116].

Що стосується реформування, то тут цілі Європейського Союзу залишалися незмінними. Це означало, що Україна зобов'язана:

1. Встановити верховенство права, а також домогтись поваги до прав та свобод людини.

2. Забезпечити повноцінний та непорушний захист персональних даних кожного громадянина.

3. Правоохоронна співпраця з країнами-учасницями Європейського Союзу, а також встановлення правопорядку на території України, що включає боротьбу з тероризмом та незаконним обігом наркотиків [88].

Особливе значення в Угоді про асоціацію мало положення про створення поглибленої та всеохопної Зони вільної торгівлі. Для забезпечення повноцінної економічної інтеграції був розроблений спеціальний механізм її впровадження, який передбачав:

– Скасування Україною та Європейським Союзом мита на більшість товарів, що імпортуються на ринки.

– Введення Україною норм, правил, регламентів щодо безпеки харчових продуктів, які б відповідали європейським, що значно спростило б імпорт Україною, оскільки харчова та сільськогосподарча продукція більше не потребувала б сертифікації.

– Встановлення взаємовигідних умов доступу до ринків послуг.

- Посилення Україною заходів та правил щодо захисту інтелектуальної власності [73, с. 386].

У березні 2012 року Україна та Європейський Союз парафували Угоду про асоціацію, а також розширили домовленості щодо лібералізації візового режиму. Значущою подією для іміджу України стало проведення Євро-2012. Ще у березні 2011 року було представлено Стратегію зовнішнього позиціонування з гаслом «Україна – відкритість», що підкреслювало готовність країни до реформ, туризму й участі у загальноєвропейських процесах. Чемпіонат став нагодою для створення національного бренду, хоча відсутність досвіду та домінування іноземних фахівців у розробці бренд-буку викликали питання, адже українці фактично не брали участі в цьому процесі [116].

У лютому 2013 року Кабінет Міністрів України затвердив План першочергових заходів щодо інтеграції до ЄС на поточний рік. Основною зовнішньополітичною метою визначалося укладення Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Для її досягнення було сформульовано низку конкретних завдань:

- Активізація роботи з інституціями та державами – учасницями Європейського Союзу щодо підписання угоди про асоціацію.
- Проведення консультацій стосовно тимчасового застосування положень Угоди про асоціацію.
- Завершення роботи з підготовки до написання тексту Угоди про асоціацію [116].

На початку 2013 року зовнішньополітичний курс України залишався стабільно європейським, і уряд активно працював над інтеграцією до ЄС. Однак із другої половини року зросла увага з боку сусідів, особливо Росії, яка почала чинити тиск, пропонуючи альтернативу – вступ до Митного союзу. Уряд Віктора Януковича намагався балансувати між Заходом і Сходом, обстоюючи концепцію подвійної торгівлі. Така позиція була

неприйнятною як для ЄС, так і для Росії. Напередодні саміту «Східного партнерства» у Вільнюсі 28–29 листопада 2013 року Україна несподівано відмовилась від підписання Угоди про асоціацію, що викликало глибоке розчарування як у Брюсселі, так і серед українців [26, с. 7].

Після візиту Януковича до Москви ситуація ускладнилася: він запропонував формат переговорів «Україна – ЄС – Росія», однак Єврокомісія рішуче це відхилила. Рішення не підписувати угоду стало тригером масового суспільного протесту, адже в очах багатьох громадян воно символізувало повернення до залежності від Росії, а не європейського майбутнього [26, с. 9].

У 2000–2013 роках Україна послідовно декларувала євроінтеграційний курс, зробивши низку важливих кроків у напрямку зближення з Європейським Союзом, зокрема парафування Угоди про асоціацію та створення Зони вільної торгівлі. Однак у 2013 році політичний тиск з боку Росії та відмова уряду від підписання угоди стали переломним моментом, який показав глибокі суперечності у зовнішньополітичному курсі держави та спричинив масштабну суспільну реакцію.

2.2. Етапи розвитку протестного руху (листопад 2013 - лютий 2014)

Революція Гідності 2013–2014 років стала переломним моментом в історії України, ознаменувавши відмову від корупції та несправедливості й утвердження прагнення до європейських цінностей. Масові протести стали символом боротьби за гідність, свободу та право на європейське майбутнє, закріпивши курс країни на євроінтеграцію.

Євромайдан кінця 2013 – початку 2014 років став унікальним політичним явищем мирного спротиву, який переріс у масштабне повстання сотень тисяч українців. Саме тоді сформувалася нова українська нація, готова боротися за свободу, гідність і майбутнє країни, навіть ціною

власного життя. Ці події стали символом національного духу та прагнення до свободи [39, с. 300].

У листопаді 2013 року Україна наблизилась до підписання Угоди про асоціацію з ЄС, однак через невиконання низки вимог Євросоюзу та зростання тиску з боку Росії процес було зупинено. 21 листопада Кабмін прийняв розпорядження №905 про призупинення підготовки до підписання Угоди та відновлення співпраці з РФ, що стало поштовхом до масових протестів. Рішення викликало обурення суспільства, адже суперечило задекларованому європейському курсу України. Додатково до цього, вплив олігархів із проросійськими позиціями лише посилив невдоволення громадян і сприяв втраті незалежності зовнішньої політики [39, с. 302].

Непідписання Угоди про асоціацію з ЄС стало тією іскрою, яка запалила масові протести в Україні. Уже 21 листопада 2013 року в соціальних мережах з'явилися перші заклики виходити на Майдан Незалежності в Києві на знак незгоди з рішенням уряду. Поштовхом став допис журналіста Мустафи Найєма у Facebook, в якому він запропонував зібратись того ж вечора на центральній площі столиці. Саме соцмережі – Facebook і Twitter – стали основним каналом комунікації, а хештег #Євромайдан швидко поширився, згуртовуючи протестувальників по всій країні [91].

За словами журналістки А. Туловської, Революція Гідності пройшла чотири етапи: від студентських мирних протестів до жорсткого протистояння. Лише за перший тиждень по Україні відбулося 157 акцій протесту. 22 листопада, в річницю Помаранчевої революції, ці акції набули ще більшого розмаху. Того ж дня прем'єр-міністр Микола Азаров офіційно заявив у парламенті про призупинення євроінтеграційного курсу, посиляючись на економічні труднощі, що лише підлило олії у вогонь народного обурення [145].

Одним із активних ініціаторів протестів проти режиму Віктора Януковича був Олександр Данилюк, координатор руху «Спільна справа». Він одним із перших закликав людей вийти на Майдан у річницю Помаранчевої революції та вимагав припинити перекладання провини за зрив підписання Угоди про асоціацію з ЄС на парламент. Також Данилюк виступав за дострокові вибори до Верховної Ради з метою формування нового уряду [79, с. 10].

З метою обмеження протестів, Окружний адміністративний суд Києва ухвалив рішення заборонити масові акції та встановлення наметів у центрі столиці з 22 листопада 2013 року по 7 січня 2014 року [79, с. 12].

У перший день протесту на Майдані зібралося близько 1,5 тисячі людей з прапорами України та ЄС. Вони вирушили до Адміністрації Президента, співаючи гімн. До Києва приєдналися мешканці інших міст: Харкова, Одеси, Львова, Хмельницького та інших. Наступного дня кількість протестувальників у столиці зросла до 5 тисяч. Протест був мирним, позапартійним і об'єднував переважно молодь, студентів та громадських активістів. Лунали гасла: «Україна – це Європа», «Україна – це частина Європи», «Я – за Європейський Союз» [206].

24 листопада 2013 року протест набув масового характеру: в Києві відбулася хода «За Європейську Україну», яка зібрала близько 150 тисяч осіб. Опозиційні партії встановили сцену на Європейській площі, а учасники почали вимагати відставки уряду та розпуску парламенту у разі непідписання Угоди про асоціацію [39, с. 305].

Поки на Майдані Незалежності проходив спокійний протест із відкритим мікрофоном для кожного охочого, на Європейській площі відбулася масштабна акція за участі політиків. Серед них — Олександр Турчинов, представник Юлії Тимошенко, та позафракційний депутат Петро Порошенко. Вони закликали до підписання Угоди про асоціацію,

відставки уряду та припинення політичних репресій, а також повели людей під Кабмін і Адміністрацію Президента [29, с. 94].

Увечері сталися перші сутички між протестувальниками, тітушками та силовиками. «Беркут» застосував сльозогінний газ і димові шашки. Тим часом на Майдані Незалежності з'явилося наметове містечко, комендантом якого став Андрій Парубій. Близько тисячі силовиків здійснили спробу штурму, але протестувальники відбили атаку [30].

Президент Віктор Янукович звернувся до народу лише 25 листопада 2013 року, запевнивши, що не зрадить європейський курс України. Цього дня в Києві було спокійно, натомість в Одесі та Дніпрі міліція та «Беркут» жорстоко розігнали Євромайдан [30].

З 26 по 28 листопада українські студенти оголосили страйк на знак протесту проти відмови підписати Угоду про асоціацію з ЄС. Участь взяли студенти з провідних університетів Києва та Львова. Протести проходили під гаслом «Без політики» [39, с. 307].

29 листопада у Вільнюсі Янукович не підписав Угоду, пославшись на можливі економічні втрати через тиск з боку Росії. У Києві активісти утворили живий ланцюг із закликком «Підпиши», однак угода так і не була укладена. Ніч з 29 на 30 листопада стала переламною: після виступів опозиційних лідерів на Майдані залишилось кілька сотень мітингувальників, переважно студентів. Близько 4-ї ранку «Беркут» жорстоко розігнав протест, побивши людей. Частина мітингувальників знайшла прихисток у Михайлівському монастирі. За пів години Майдан був очищений [126].

Розгін мітингувальників у ніч на 30 листопада 2013 року організував начальник київської міліції Валерій Коряк, керував діями «Беркуту» Сергій Кутюк, а загальну координацію здійснював заступник секретаря РНБО Володимир Сівкович. Президент Янукович засудив жорстокі дії силовиків і заперечив свою причетність до наказу. Саме ці

події стали поворотним моментом – мирний протест переріс у Революцію Гідності [163].

1 грудня 2013 року, після побиття студентів, на Майдан вийшли близько мільйона людей. Відбулися сутички з силовиками, постраждали як українські, так і іноземні журналісти. У центрі Києва з'явилося нове наметове містечко, рух вулицями було перекрито [156, с. 354].

Після жорстоких дій силовиків проти мітингувальників у листопаді 2013 року, міжнародна спільнота різко засудила дії української влади. Зокрема, Рейчел Денбер з «Human Rights Watch» заявила, що світ шокований жорстокістю міліції, а влада мала припинити насильство мирним шляхом. Представниця ОБСЄ зі свободи ЗМІ Дунья Міятович закликала припинити переслідування протестувальників і напади на журналістів [130, с. 78].

Щоб протистояти протестам, влада організувала провладні мітинги –так званий Антимайдан, що діяв у Маріїнському парку. Учасники цих акцій, за словами очевидців, отримували за участь по 300 грн. на день [130, с. 84].

8 грудня 2013 року відбувся «Марш мільйона», під час якого знесли пам'ятник Леніну в Києві. Ця подія викликала хвилю «ленінопаду» по всій Україні –символічне відкидання радянського минулого. Штурм Майдану тієї ночі завершився відступом «Беркуту». Для вирішення кризи президент Янукович 10–11 грудня провів зустрічі з трьома экс-президентами України та представниками ЄС і США. 12 грудня в Брюсселі ЄС відмовив у фінансовій допомозі, але засудив тиск з боку росії та пообіцяв безвізовий режим [94].

У Києві тривали акції, спрямовані проти приєднання України до Митного Союзу з Росією. Однак 17 грудня Янукович провів переговори з Путіним. Було підписано низку угод, зокрема у сферах торгівлі, транспорту, авіації, енергетики, ядерної безпеки, а також домовлено про

будівництво мосту через Керченську протоку. Це викликало новий спалах протестів. 22 грудня було створено об'єднання «Майдан», очолюване Олександром Турчиновим. До Ради Майдану увійшли понад 40 політиків, активістів і громадських діячів, головною метою яких була відставка Януковича [198].

Важливу роль у протестах відігравав Автомайдан - рух активістів на власних авто. Вони підвозили поранених, доставляли провізію на Майдан, блокували рух силовиків і навідувалися до резиденції Януковича [208]

Попри спроби міжнародних партнерів врегулювати конфлікт мирно, прем'єр Микола Азаров 24 грудня 2013 року зустрівся з Д. Медведєвим у Москві. Після цього тиск з боку влади посилювався: розпочалися викрадення активістів і нова хвиля насильства. Гучним інцидентом стало жорстоке побиття журналістки та активістки Тетяни Чорновол, яка публікувала викривальні матеріали про Януковича. Також зафіксовано випадки поранень протестувальників і підпали їхніх автомобілів [156, с. 390].

До середини січня 2014 року активність Майдану дещо зменшилася, однак нове загострення спричинило голосування провладної більшості Верховної Ради 16 січня за так звані «драконівські закони» — пакет законопроектів, спрямованих на придушення Революції Гідності. За словами голови лічильної комісії В. Олійника, голосування відбувалося шляхом підняття рук, що унеможливило точний підрахунок голосів. Попри порушення регламенту, спікер В. Рибак того ж дня підписав усі закони [97].

Упродовж двох тижнів до скасування «драконівських законів» 2 лютого 2014 року режим Януковича фактично перетворився на диктатуру. Прийняті закони стали інструментом політичних репресій та підштовхнули протестувальників до радикальніших дій. Влада отримала юридичне прикриття для силового розгону Майдану, і мирна фаза протесту

перейшла в активне протистояння. Частина високопосадовців пішла у відставку, не підтримавши силовий сценарій [171, с. 118].

22 січня 2014 року став переломним моментом Революції Гідності – спецпідрозділ «Беркут» кілька разів атакував Майдан, вперше відкривши вогонь по мітингувальниках. Внаслідок цього загинули перші учасники протесту: Сергій Нігоян, Михайло Жизневський і Роман Сенник. Важливо, що серед загиблих лише один був етнічним українцем, що спростовує звинувачення у націоналістичному характері протестів [126, с. 18].

У цей день силовики вдалися до системного залякування: мали місце масові викрадення та побиття активістів – лише за 22 січня таких випадків було щонайменше 21. Особливо резонансним стало вбивство Юрія Вербицького, якого разом з Ігорем Луценком викрали просто з лікарні, допитували, а згодом закатували. Страх перед переслідуванням був настільки сильним, що постраждалі уникають звернень до лікарів – як наслідок, помирає активіст Олександр Бадера від травм і переохолодження. Радикальна фаза протестів тривала до середини лютого, і саме в цей період відбулося найбільше протестних акцій – понад 500 по всій Україні [39, с. 313].

Після тривалого тиску з боку протестувальників 28 січня 2014 року Верховна Рада відправила у відставку прем'єр-міністра Миколу Азарова, а також скасувала репресивні «диктаторські» закони. Було оголошено амністію для затриманих мітингувальників, що символізувало короткочасне політичне затишшя. Проте воно тривало недовго [39, с. 313].

18 лютого парламент відкрив нову сесію, присвячену вирішенню глибокої політичної кризи, формуванню нового уряду й можливому поверненню до парламентсько-президентської форми правління. Цього ж дня відбулася масштабна акція протесту під Верховною Радою за участі близько 20 тисяч громадян [49].

Натомість влада мобілізувала сили спецпризначення під кодовою назвою «Бумеранг», загальною чисельністю до 22 тисяч осіб, із чітким наказом – зачистити Майдан. Почалися збройні сутички: силовики відкрили вогонь, «Беркут» пішов у наступ. В результаті цього кривавого дня загинуло 29 протестувальників, сотні отримали поранення. Під час штурму Будинку профспілок у ньому спалахнула пожежа – згодом там виявили обгорілі тіла ще двох активістів. Боротьба не припинилася і 19 лютого. До Києва прибували нові учасники спротиву з західних областей. Силовий розгін продовжувався, знову пролилася кров. За два дні загинуло 36 людей, серед них – як протестувальники, так і правоохоронці [72, с. 177].

Ці події шокували країну. Такий рівень насильства не бачили з часів Другої світової війни. Обурені громадяни в регіонах піднялися на активні дії: в багатьох містах захоплювали адміністративні будівлі – СБУ, МВС, прокуратури, податкові та облдержадміністрації. У деяких випадках протистояння супроводжувалося пораненнями та смертями. Влада Януковича опинилася на межі краху [139, с. 185].

19 лютого 2014 року керівництво Служби безпеки України разом з Антитерористичним центром ухвалили рішення про початок широкомасштабної антитерористичної операції на всій території країни. У зв'язку з цим були посилені заходи безпеки, охорони правопорядку та контроль на кордонах [127, с. 21].

За повідомленням дослідниці А. Грабської, в рамках цієї операції об'єднали свої сили СБУ, МВС, Міноборони, Державна прикордонна служба та інші органи центральної й місцевої влади. Правоохоронцям офіційно дозволили використовувати бойову зброю для припинення протестів [127, с. 21].

Наслідки цієї ескалації стали катастрофічними. Уже вранці 20 лютого в центрі Києва снайпери відкрили вогонь по демонстрантах. Лише за

кілька годин було вбито 49 осіб, ще близько 90 отримали поранення від вогнепальної зброї. Ці події стали кульмінацією насильства під час Революції Гідності [47, с. 29].

Після того, як «Беркут» залишив вулицю Грушевського, протестувальники отримали можливість вільно просуватися до урядового кварталу. Водночас влада організувала евакуацію з Верховної Ради та Кабінету Міністрів, створюючи враження, що покидає адміністративний центр. Насправді ж це була спланована пастка: влада розраховувала, що мітингувальники підуть у напрямку урядових будівель, і тоді можна буде виправдати силове придушення протестів і навіть масове кровопролиття. Однак протестувальники несподівано змінили маршрут і рушили слідом за відступаючим «Беркутом». У відповідь на це силовики відкрили вогонь. По натовпу стріляли снайпери й автоматники з дахів навколишніх будинків, що призвело до численних жертв [31, с. 123].

Начальник Генерального штабу Збройних Сил України на той момент, Володимир Замана, пізніше засвідчив, що особистих наказів від президента Віктора Януковича щодо застосування армії проти мітингувальників він не отримував. Водночас, міністр оборони Павло Лебедєв активно намагався втягнути військових у конфлікт. За словами Замани, йому було передано розпорядження надіслати війська на зачистку Майдану, але він категорично відмовився його виконувати, за що незабаром був звільнений із посади [31, с. 127].

Замана також згадував, що під час другої зустрічі між опозиціонером Олександром Турчиновим і Януковичем президент відкрито пригрозив кривою розправою над протестувальниками та активістами, якщо вони не припинять протест. Ці події розгорталися на тлі ширшого геополітичного плану: вже тоді стало очевидно, що Росія під проводом Володимира Путіна готує план анексії частини української території, скориставшись внутрішньою нестабільністю [128, с.22].

20 лютого 2014 року став апогеєм трагедії Революції Гідності – найкривавішим днем усього протестного руху. Саме тоді бійці так званої «чорної роти Беркуту» відкрили вогонь по беззбройних демонстрантах у центрі Києва. Ці дії стали причиною загибелі 49 осіб лише за один день. У пам'ять про загиблих учасників протестів, які загинули від рук силовиків і найманих бійців, народ охрестив їх Героями Небесної Сотні. Загалом до цього символічного списку увійшло 107 осіб. Наймолодшому з них було всього 17 років, найстаршому – 82. Ці жертви стали уособленням найвищої самопожертви заради свободи, гідності й демократії [109].

Після масштабного кровопролиття, що тривало з 18 по 20 лютого і забрало життя понад сотні українців, Верховна Рада України оперативно відреагувала. 20 лютого було ухвалено Постанову № 740 «Про засудження застосування насильства, що призвело до загибелі людей», у якій парламент офіційно засудив будь-які прояви жорстокості, які призвели до людських смертей. Крім того, документ забороняв використання вогнепальної зброї проти учасників протестів і зобов'язував Службу безпеки України негайно припинити проведення антитерористичної операції [109].

Водночас, як згодом стало відомо, 20 лютого до Києва непомітно прибули семеро агентів Федеральної служби безпеки Росії (ФСБ). Вони відвідали центр протестів, провели зустрічі з представниками українських силових структур, а вже 21 лютого покинули столицю, повернувшись до Москви. Через кілька днів – 27 лютого – ці самі російські спецпризначенці були зафіксовані у Сімферополі. Їхня поява ознаменувала початок реалізації військового сценарію окупації Криму, який незабаром переріс у масштабну агресію з боку Російської Федерації [74].

21 лютого 2014 року, після тривалих кривавих протистоянь у центрі Києва, президент Віктор Янукович під тиском обставин підписав мирну угоду з лідерами опозиції. Цей документ передбачав негайне припинення

насильства, відновлення дії Конституції 2004 року, формування коаліційного уряду протягом десяти днів і амністію для всіх учасників протестного руху. Свої підписи під угодою поставили також дипломати з Франції, Німеччини та Польщі, які виступили гарантами домовленостей. Водночас представник Російської Федерації, який був присутній на переговорах, відмовився приєднатися до цього документа [144].

Проте підписання угоди не стало початком стабілізації. Вже в ніч на 22 лютого Янукович таємно залишив Київ, а згодом – і територію України, вилетівши до Росії чартерним рейсом. Його зникнення створило вакуум влади, який вимагав негайної реакції парламенту. Того ж дня Головою Верховної Ради обрали Олександра Турчинова, який фактично взяв на себе координацію роботи уряду та забезпечення управління країною [145].

У перші дні після втечі Януковича українські ЗМІ транслювали інтерв'ю з ним, у якому він заявив, що не полишав свого поста, і назвав події в Україні не інакше як «державним переворотом». 23 лютого 2014 року Верховна Рада ухвалила Постанову № 764, відповідно до якої Турчинов був офіційно уповноважений тимчасово виконувати обов'язки Президента України згідно зі статтею 112 Конституції України. Цим було юридично оформлено зміну виконавчої влади. Також було призначено дострокові президентські вибори, які мали відбутися 25 травня 2014 року – день, який відкривав новий політичний розділ в історії незалежної України [112].

Революція Гідності стала важливим етапом у становленні сучасної України – періодом глибоких змін, що супроводжувався як героїзмом, так і болем. Українці продемонстрували рішучу відданість ідеалам свободи та гідності, заплативши за це високу ціну – 107 загиблих, які увійшли в історію як Герої Небесної Сотні. Ці події стали поворотним моментом у свідомості суспільства. Революція зламала залишки радянського авторитаризму та проявила нові риси національного характеру –

смівлівість, прагнення до справедливості, готовність до самопожертви. Саме ці якості стали фундаментом спротиву в подальшій боротьбі з російською агресією, що розпочалася 2014 року.

РОЗДІЛ 3. РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ ЯК ЧИННИК ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

3.1. Політичні наслідки Революції гідності: зміна влади та новий курс

Революція гідності 2013-2014 рр. стала однією з найвизначніших подій в новітній історії України, яка радикально змінила політичний ландшафт нашої країни. Її наслідки проявилися не лише у зміні персоналій при владі, але й у формуванні нового курсу внутрішньої та зовнішньої політики, що закріпив європейський вибір України.

Кульмінацією подій Революції стало усунення від влади президента Віктора Януковича, який у кінці лютого 2014 року втік з України. Верховна Рада України 22 лютого 2014 року ухвалила постанову про самоусунення Януковича та призначила дострокові президентські вибори. Тимчасово виконуючим обов'язки президента було обрано Голову Верховної Ради Олександра Турчинова. На чолі уряду було призначено Арсенія Яценюка, який сформував коаліцію з проєвропейських політичних сил [39, с. 312].

25 травня 2014 року було проведено позачергові президентські вибори, перемогу у яких здобув Петро Олексійович Порошенко, отримавши 54,70% у першому турі виборів. Саме з цього моменту розпочався новий політичний курс України як в зовнішній так і внутрішній політиці [39, с.313].

Початок політики реформ в Україні можна пов'язати з Указом Президента Петра Порошенка від 23 липня 2014 р. «Про забезпечення впровадження єдиної державної політики реформ». На його основі 13 серпня 2014 р. було створено Національну раду реформ та Виконавчий комітет реформ. Головним завданням цих структур стало вироблення пропозицій зі стратегічного планування реформ, координація їх реалізації та контроль за виконанням [39, с. 315].

Почався активний процес створення як державних, так і недержавних інституцій. Серед найвпливовіших можна виділити Громадську спілку «Фонд підтримки реформ», Команду підтримки реформ, коаліцію «Реанімаційний пакет реформ» (РПР), Vox Ukraine та інші організації [56].

Вагому роль у впровадженні реформ в Україні відіграли міжнародні партнери. Починаючи з 2014 р., Європейський Союз та європейські фінансові інституції надали понад 15 мільярдів євро у вигляді грантів і кредитів. При цьому виділення допомоги безпосередньо залежало від подальшого поступу України в реалізації реформ [125].

Важливою умовою реалізації державної політики реформ стало формування відповідної законодавчої бази. У період роботи Верховної Ради VIII скликання (2014–2019 рр.) було ухвалено низку законів у сферах боротьби з корупцією, утвердження верховенства права, електронного урядування, освіти, децентралізації та декомунізації. Водночас з часом темп реформ знизився: коаліційна угода фактично виконувалася лише на початку, а системності у подальших кроках бракувало. Провалилися спроби люстрації та судової реформи, що зберегло недовіру до судів, а також не були завершені зміни у податковій та пенсійній сферах [43].

У період діяльності Верховної Ради VIII та IX скликань було сформовано основу законодавчої бази для реалізації політики реформ. Важливим кроком стала «Стратегія сталого розвитку «Україна–2020» (12 січня 2015 р.), що проголосила курс на європейські стандарти життя та визначила цілі, напрями й пріоритети розвитку країни. Документ окреслював чотири вектори руху – розвитку, безпеки, відповідальності та гордості, а також передбачав 62 реформи і програми, серед яких першочерговими були 8 реформ та 2 програми (зокрема антикорупційна, судова, податкова, реформа державного управління, децентралізація, охорона здоров'я, енергетична незалежність). Реалізація Стратегії мала забезпечити підвищення обороноздатності, зниження рівня корупції,

утвердження верховенства права, прозору систему державного управління, розвиток бізнесу та інвестицій, справедливу податкову систему, доступну медицину й енергетичну безпеку [67].

Першими кроками антикорупційної політики стали ухвалені закони «Про очищення влади» (16 вересня 2014 р.) та «Про засади державної антикорупційної політики (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 рр.» (14 жовтня 2014 р.). Того ж місяця прийнято пакет законів про створення нових інституцій – НАБУ, НАЗК, САП, ДБР, Вищого антикорупційного суду, а також Національної ради з питань антикорупційної політики, яку спершу очолив М. Джемільєв, а з 2019 р. її керівництво перейшло до заступника голови Офісу Президента [90].

Було ухвалено закон про фінансування політичних партій, відкрито доступ до реєстрів власності. Водночас масштаби корупції залишалися значними: лише у 2015 р. збитки, за даними ГПУ, зросли у 35 разів і перевищили 3 млрд грн, а в 2014–2016 рр. сягнули близько 130 млрд грн – суми, еквівалентної річному бюджету на оборону. Затримки у виконанні антикорупційних зобов'язань стали перешкодою для надання Україні безвізового режиму з ЄС, який був остаточно схвалений лише у 2017 р [61].

Реформа децентралізації стартувала у 2015 р. з поправок до Бюджетного кодексу та ухвалення Закону «Про добровільне злиття громад», які надали громадам фінансову самостійність і право об'єднання. До 2018 р. в Україні створено 878 ОТГ, де проживало близько 9 млн осіб, а місцеві бюджети зросли більш ніж на 165 млрд грн, що дозволило розширити інфраструктурні проєкти. Важливу підтримку надали міжнародні партнери: програма «U-LEAD with Europe» створила в кожній області Центри розвитку місцевого самоврядування, а USAID DOBRE (2016–2020) підтримала 75 ОТГ у 7 областях. Якщо у 2014 р. реформу

підтримували лише 2,4% українців, то у 2020 р. вже 59% вважали її необхідною, а 74% населення знали про її зміст [150].

За результатами опитування Міжнародної фундації виборчих систем у вересні 2015 р. було визначено три головні вимоги Майдану: боротьба з корупцією, інтеграція з Європою та обмеження впливу олігархів. Водночас уже через два роки після Революції Гідності в суспільстві переважав скептицизм. Майже половина українців не вірила, що влада розуміє, які реформи необхідні, тоді як меншість поділяли цю думку. Ще більше (сумнівалися, що політичні лідери здатні реалізувати зміни, і лише невелика частина населення вважали протилежне. Значна більшість українців наголошувала, що цілі Майдану можуть бути досягнуті лише завдяки новому поколінню політиків [119].

Антикорупційна реформа розглядалася як ключова для оновлення країни. У 2014 р. Україна мала лише 26 балів у Індексі сприйняття корупції (CPI), займаючи 142-ге місце у світі. У 2015 р. показник зріс до 27 балів (130-ге місце), проте суттєвих зрушень не відбулося. Основними драйверами боротьби з корупцією були НУО, журналісти та викривачі. У 2016 р. індекс піднявся до 29 балів (131-ше місце). Позитивно оцінювалися перші розслідування НАБУ, залучення громадськості, система ProZorro та зниження корупції у виконавчій владі й поліції. Негатив залишався через слабкість судової системи, корупцію у сфері фінансів та відсутність прогресу у справах «великої корупції» часів Януковича [120].

Активна фаза реформи державного управління розпочалася з ухвалення нового Закону «Про державну службу» та комплексної «Стратегії реформування державного управління», які базувалися на принципах публічної адміністрації OECD/SIGMA. У 2017–2018 рр. відбулася реорганізація міністерств, створено нові директори для формування державної політики та стратегічного планування, запроваджено прозорі конкурси для добору фахівців на держслужбу та

відкрито понад 100 електронних послуг для населення і бізнесу. 18 грудня 2018 р. Кабінет Міністрів затвердив нову редакцію Стратегії реформування державного управління до 2021 р. та План заходів на 2019–2021 рр. Її метою стало формування ефективної й підзвітної громадянам системи управління, що забезпечує сталий розвиток і якісні публічні послуги [121].

На вирішення кадрових проблем були спрямовані «Стратегія реформування державного управління на 2016–2020 рр.», «Концепція запровадження посад фахівців з питань реформ» та створення Офісу реформ. Цю реформу називають «реформою реформ», оскільки успіх усіх інших реформ залежить від якості державної політики та ефективності її впровадження, перезавантаження управлінської системи та зміни мислення. Частина запланованих заходів залишилася невиконаною, і уряд запропонував оновлення стратегії до 2021 р., проте як влада, так і суспільство приділяють реформі недостатню увагу [129].

Реформа судової системи залишалася пріоритетом як колишнього, так і чинного президента, які подавали відповідні законопроекти до Верховної Ради. Основні напрями відображені у «Стратегії реформування судоустрою на 2015–2020 рр.». У 2016 р. ухвалено закони про внесення змін до Конституції щодо правосуддя та про новий судоустрій, що передбачали часткове зняття суддівської недоторканності, скасування низки колишніх судів і створення нових із конкурсним відбором суддів [70].

Однією з гострих проблем України залишався стан правоохоронних органів та перші результати їх реформування. У 2017–2019 рр. ухвалювалися закони, відомі як «маски-шоу стоп», що спрощували притягнення правоохоронців до відповідальності за неправомірне відкриття кримінальних справ, скасованих судами. У 2017 р. на

компенсації за шкоду від діяльності органів влади витратили 27,7 млн грн, що відображало серйозні проблеми в судовій системі [89].

У 2017 р. Україна піднялася в Індексі сприйняття корупції (CPI) на 1 бал – до 30, посівши 130-те місце серед 180 країн. Позитивно оцінили роботу НАБУ і САП, зниження корупції в поліції, запуск е-декларацій та системи ProZorro, реформу газового ринку й автоматичне повернення ПДВ. Водночас довіра до судів і прокуратури залишалася низькою, а гальмування створення антикорупційного суду й спроби обмежити незалежність нових органів знизили показники [131].

У 2018 р. CPI зріс до 32 балів (120-те місце). Це пов'язували з покращенням співпраці влади й бізнесу, розширенням систем ProZorro і DoZorro та відкриттям Офісу бізнес-омбудсмена. Негативно позначилися суперечливі положення закону про Вищий антикорупційний суд, відсутність автономного прослуховування для НАБУ, «правки Лозового» та тиск на НУО [101].

Під час своєї каденції Петро Порошенко започаткував системні зміни, спрямовані на модернізацію державного управління, судової системи, правоохоронних органів, децентралізацію та боротьбою з корупцією. Його політика реформ була комплексною і мала стратегічний характер: ухвалювалися ключові закони, створювалися нові інституції (НАБУ, НАЗК, Вищий антикорупційний суд), запускалися програми розвитку об'єднаних територіальних громад, реформувалися міністерства та державна служба, запроваджувалися електронні сервіси й заходи підвищення прозорості влади. Попри часткові невдачі та уповільнення темпів реалізації окремих реформ, багато з них заклали основу для подальших змін і визначили стратегічні вектори розвитку держави [69].

Після обрання Володимира Зеленського Президентом України у 2019 році продовження реформ, започаткованих за часів Петра Порошенка, стало одним із ключових напрямів його політики. Зеленський заявив про

необхідність прискорення впровадження антикорупційних ініціатив, реформ у сфері державного управління, судочинства та децентралізації, а також розвитку економіки й цифровізації державних послуг. Упродовж його каденції акцент робився на підвищенні ефективності державних інституцій, прозорості влади та залученні експертного середовища до прийняття рішень, зберігаючи основні стратегічні цілі, закладені попереднім Президентом [130].

Після обрання у 2019 р. Володимир Зеленський зіткнувся з викликами у судовій системі, зокрема через спроби Конституційного Суду скасувати ключові антикорупційні реформи. Він скасував указ про призначення О. Тупицького головою КСУ та ініціював обмеження повноважень судів. Для цього Зеленський запропонував законопроект «Про відновлення суспільної довіри до конституційного судочинства», який передбачав припинення повноважень усього складу Конституційного Суду [17].

В інавгураційній промові Володимир Зеленський визначив пріоритетними три реформи: скасування депутатської недоторканності, кримінальна відповідальність за незаконне збагачення та впровадження відкритих списків у Виборчий кодекс. До кінця року всі ці закони були ухвалені. У перший рік каденції президент сприяв 89 реформам (закони та укази), а ще 63 реформи були реалізовані постановами Кабміну та Нацбанку [131].

У грудні 2019 р. 60% громадян вважали президента головним рушієм реформ, поряд із урядом (37%), фракцією «Слуга народу» (30%), населенням (27%) та громадськими організаціями й волонтерами (24%). Найбільший опір, на думку громадян, чинили олігархи (51%) та чиновники (43%). Порівняно з 2018 р., значно зросли сподівання на президента (з 24% до 60%) та парламентську більшість (з 10% до 30%), тоді як роль західних країн, МВФ і Світового банку зменшилася з 24–25% до 12% [161].

У 2019 р. показник знизився до 30 балів (126-те місце). Це пояснювалося згортанням реформ, проблемами з перезапуском НАЗК, провалом судової реформи й зростанням ризиків для бізнесу. Додатковим ударом став корупційний скандал в оборонній сфері за участю соратника П. Порошенка. Попри це, міжнародні організації зафіксували певний прогрес у боротьбі з корупцією [80].

У березні 2020 р. Верховна Рада ухвалила закон про ринок землі, який дозволяє купувати сільськогосподарські землі тільки фізичним особам-громадянам України, не більше 100 гектарів на одну особу; державні та комунальні землі не продаватимуться, а продаж іноземцям можливий лише після референдуму [46].

Реформа, запропонована фракцією «Слуга народу», викликала широкий суспільний резонанс і критику: опоненти називали її «марною імітацією», оскільки в такому вигляді вона не була вигідною власникам землі, більшості аграріїв та громадянам України [12].

У 2020 р. українці відзначали зменшення обсягів інформування про реформи: 47% респондентів бракувало інформації про медичну реформу, хоча обізнаність щодо неї залишалася високою (55%). Порівняно з 2019 р., знання громадян про земельну реформу зросло з 35% до 53%, тоді як обізнаність про децентралізацію впала з 46% до 35%, а про пенсійну реформу – з 48% до 43%. Головним викликом залишалася непослідовність та незавершеність реформ, що зазначено у «Стратегії національної безпеки України» (2020 р.) [41].

Серед досягнень 2020 р. – ухвалення закону про ринок землі, підвищення прозорості податкової системи, підтримка бізнесу кредитами, початок відкритої приватизації та підписання перших концесійних угод, а також кроки з відновлення роботи антикорупційних органів, прискорення судової реформи та перезавантаження Конституційного Суду. Однак запуск НАБУ, НАЗК і Вищого антикорупційного суду незначно вплинув на

інвестиційний клімат через те, що більшість судової та правоохоронної системи працює за старими методами [136].

У 2020 р. Україна піднялася до 33 балів у СРІ (117 місце), завдяки створенню антикорупційного суду, розширенню повноважень НАБУ, захисту викривачів, реформі держзакупівель і запуску е-реєстру партійної звітності. Водночас друга половина року ознаменувалася «корупційним реваншем» – втручанням у роботу НАБУ, Офісу Генпрокурора та судами, а також кризою конституційного правосуддя, що може позначитися на результатах СРІ-2021 [114].

У 2021 році Україна зробила серйозні кроки у напрямку оновлення судової влади. На підтримку реформування ключового органу – Вищої кваліфікаційної комісії суддів – були залучені міжнародні партнери, які делегували висококваліфікованих експертів. Це відбулося відповідно до президентського законопроекту, де передбачалося, що конкурсна комісія з відбору членів ВККС прийматиме рішення лише за умови обов'язкової згоди щонайменше двох представників від міжнародних організацій. Такий підхід мав забезпечити прозорість і неупередженість у формуванні складу органу [98].

У вересні 2021 року міжнародні організації та дипломатичні представництва США, Німеччини, Великої Британії та Канади сформували списки експертів, яких планували залучити до роботи в Етичній раді та у конкурсній комісії ВККС. Це був показник підтримки реформи з боку Заходу. Проте вже 13 вересня Рада суддів України відмовилася призначати власних представників до цього процесу, що фактично поставило під загрозу реалізацію заявлених змін і могло зірвати виконання обіцянок влади про справжню судову реформу [98].

Опір відчувався й усередині суддівського корпусу. Верховний Суд звернувся до Конституційного Суду з вимогою перевірити конституційність норм закону, які регламентували порядок відбору та

призначення членів Вищої ради правосуддя. Це загострило ситуацію і створило ризики блокування реформи. Попри це президент Володимир Зеленський заявив, що переконаний у тому, що Конституційний Суд не стане перешкодою для оновлення судової системи. Представники Європейського Союзу підкреслили, що дії української влади в цьому напрямку є важливим кроком до утвердження верховенства права та наближення України до європейських стандартів управління [84].

Аналітична платформа VoxUkraine, оцінивши перші роки реформ, зазначила їх нерівномірність: успіхами стали реформа газового сектору, банківської системи та НБУ, держзакупівель, децентралізація, розвиток бізнес-середовища й патрульна поліція. Індекс моніторингу реформ (ІМоРе) фіксував як поступ, так і відкат, зокрема негативне значення восени 2020 р. через рішення Конституційного Суду щодо е-декларування [81].

У резолюції Європарламенту від 11 лютого 2021 р. відзначено успіхи України в децентралізації, виборчій та адміністративній реформах, але наголошено на проблемах із незалежністю судів і боротьбою з корупцією, що гальмують євроінтеграцію. IFES високо оцінила реформу виборчого процесу, а вибори 2019 р. назвала одними з найкращих в історії України [115].

Експерти відзначають, що після 2014 р. Україна досягла певного прогресу, однак ключовими ворогами реформ залишаються Кремль та олігархи. Вони, разом із судами, прокуратурою, бюрократією та чиновниками, гальмують зміни. Навіть децентралізація, яку вважають однією з найбільш успішних реформ, принесла вигоди насамперед місцевим елітам, а не громадянам чи бізнесу. Попри створену законодавчу базу, вона залишається недосконалою, а ухвалення реформаторських рішень блокується політичними силами. Реформи оцінюють як малоефективні, тому необхідне вдосконалення законодавства, активніша

участь громадян і співпраця держави з громадянським суспільством для забезпечення демократичних змін [67].

Антикорупційна реформа в Україні залишається однією з найскладніших і найважливіших. За президентства П. Порошенка створені органи не змогли запрацювати ефективно через залежність від влади, недосконале законодавство та низьку професійність кадрів. Витрати на їх діяльність перевищували результати, а корупція у вищих ешелонах влади й надалі є головною проблемою. Судова реформа просувається повільно, довіра до інституцій залишається низькою, вироків у справах великої корупції – обмаль. Відсутність чіткої стратегії подолання олігархічної системи та слабка підтримка суспільства гальмують зміни. Подальший прогрес можливий лише за умови реальної незалежності антикорупційних органів, ефективної судової реформи та визначення чітких пріоритетів реформ, що є необхідною умовою євроінтеграційного руху України [68].

Революція Гідності започаткувала важливий курс на реформування України, спрямований на посилення демократичних інститутів, боротьбу з корупцією та розвиток ефективної системи державного управління. За президентства Петра Порошенка були здійснені перші кроки в судовій та антикорупційній реформах, децентралізації, модернізації поліції та електронному урядуванні, проте їх реалізація залишалася нерівномірною через слабкість інституцій, вплив олігархів і низьку ефективність частини антикорупційних органів [131].

Прихід Володимира Зеленського дав поштовх до продовження реформ: запуск земельної реформи, перезавантаження антикорупційних органів, цифровізація послуг та зміцнення державних інституцій. Водночас проблеми у судовій системі, правоохоронних органах і контролі над великою корупцією залишаються ключовими викликами.

Сьогодні, у контексті повномасштабної війни з Росією, послідовність і ефективність реформ стають ще більш критичними. Забезпечення

прозорості, антикорупційних механізмів та стабільної роботи державних інституцій є не лише передумовою розвитку, але й важливим фактором національної безпеки та мобілізації ресурсів для захисту країни. Попри труднощі, реформи залишаються основою для побудови сучасної, демократичної та стійкої держави.

3.2. Зміни в зовнішній політиці України після 2014 року

Події Революції Гідності та російська агресія проти України у 2014 році докорінно змінили пріоритети зовнішньої політики держави. Україна остаточно відмовилася від багатовекторності та чітко задекларувала курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію. Відтоді зовнішньополітична стратегія країни зосередилася на поглибленні співпраці з ЄС, НАТО, міжнародними організаціями та на зміцненні системи безпеки в умовах гібридної війни з Росією.

2014 рік став переломним етапом у зовнішній політиці України. Повалення режиму Януковича внаслідок Революції Гідності відкрило шлях до глибоких змін, але водночас спричинило нові виклики – початок російської агресії, анексію Криму та війну на Донбасі. Країна отримала нову легітимну владу через позачергові президентські й парламентські вибори та офіційно закріпила свій європейський вибір, підписавши й ратифікувавши Угоду про асоціацію з ЄС. У 2014–2018 роках Україна поступово рухалася у напрямку європейської та євроатлантичної інтеграції, хоча цей шлях супроводжувався труднощами, суперечностями та непослідовністю. Завдяки підтримці коаліції демократичних держав вдалося зупинити масштабування російської агресії, однак цього було замало для відновлення територіальної цілісності та примушення Кремля дотримуватися міжнародного права. Загалом оцінки експертів наприкінці цього періоду залишалися подібними до тих, що висловлювалися ще у 2014 році: Євромайдан і Революція Гідності суттєво змінили міжнародне становище України та визначили її новий курс [103, с. 13].

У зазначений період зовнішня політика України розвивалася в межах усталеного розподілу повноважень між державними інституціями. У ключових напрямках були запроваджені конкретні механізми міжвідомчої взаємодії, зокрема для реалізації положень Угоди про асоціацію з ЄС та оновленого у 2015 році Порядку денного асоціації. Крім того, Міністерство закордонних справ внесло зміни до низки власних нормативних документів, що регламентували координацію роботи центральних органів виконавчої влади у сфері міжнародної діяльності [103, с. 107].

У 2014–2015 роках Україна суттєво оновила правову та стратегічну базу своєї зовнішньої політики, безпеки й оборони. Так, у 2014 році були внесені поправки до Закону «Про основи внутрішньої та зовнішньої політики», а вже наступного року ухвалено нову Стратегію національної безпеки та Військову доктрину. Ці документи докорінно змінили підхід до Росії: замість статусу "стратегічного партнера" вона була офіційно визнана державою-агресором. Відповідно, наголос зроблено на нагальності протидії російській загрозі та орієнтації України на членство в НАТО і ЄС як головний гарант безпеки [146].

У 2015 році зовнішньополітична діяльність України була надзвичайно активною та загалом відповідала визначеним у Коаліційній угоді, програмі уряду, Угоді про асоціацію з ЄС і плані реалізації Стратегії «Україна–2020» пріоритетам. Головні зусилля зосереджувалися на врегулюванні війни з Росією через Нормандський формат і Мінський процес, співпрацю з ОБСЄ, ООН, а також на поглибленні двосторонніх відносин зі США, Німеччиною та Францією [191].

У жовтні 2015 року Україна здобула місце непостійного члена Ради Безпеки ООН, що стало важливим досягненням у сфері співпраці з міжнародними структурами. Поглиблення відносин із країнами Вишеградської групи дало змогу знизити енергетичну залежність від Росії

завдяки організації реверсних поставок газу зі Словаччини, Угорщини та Польщі. Водночас, попри збереження європейських санкцій проти РФ, їхнього посилення так і не відбулося [192, с. 59].

Основні зовнішньополітичні пріоритети України цього періоду були зафіксовані у стратегічних документах, президентських посланнях та урядових планах. Водночас практика деталізованого планування дій, започаткована у 2015 році в межах реалізації Стратегії «Україна – 2020», не отримала продовження. У цей час зовнішня політика України найбільш активно розвивалася в площині співпраці з НАТО, G7 та сусідніми країнами, що надавало додаткову підтримку у стримуванні гібридної агресії з боку Росії. Взаємодія з Альянсом посилилася завдяки вдосконаленню механізмів координації, зокрема через запровадження нового порядку підготовки Річних національних програм співпраці з НАТО наприкінці 2016 року [169].

У 2016 році Україна досягла помітних результатів у роботі на міжнародній арені. Завдяки діяльності Постійного представництва при ООН було ухвалено резолюцію Генасамблеї ООН щодо порушень прав людини в Криму та Севастополі. Важливим напрямом стали також юридичні кроки проти Росії: звернення до Європейського суду з прав людини, Міжнародного трибуналу з морського права та інші справи, ініційовані українською Генеральною прокуратурою у співпраці з міжнародними партнерами. У сфері євроатлантичних відносин визначним здобутком стало рішення Варшавського саміту НАТО про надання Україні комплексного пакета допомоги, що охопив 13 секторів та 40 конкретних напрямів. Крім того, активізувалася робота цільових фондів НАТО, що дозволило зміцнити як військову, так і цивільну співпрацю [178].

У напрямі співпраці з НАТО у 2017 році також було затверджено концепцію інформування суспільства про взаємодію з Альянсом, а на

практичному рівні – розпочато виконання плану популяризації України у світі, ухваленого ще наприкінці 2016 року [175].

У період російської агресії для України ключового значення набули активні контакти з головними партнерами – державами Північної Америки, Європейського Союзу, а також діяльність у межах таких міжнародних організацій, як ООН, ОБСЄ, Рада Європи та НАТО. Завдяки цим форматам вдалося підтримувати тему територіальної цілісності України на світовому рівні, досягати осуду агресії РФ, не допустити легітимізації окупації Криму, зберігати й розширювати санкційний тиск на Москву та наполягати на виконанні Мінських домовленостей. Президент України приділяв особливу увагу цим питанням під час своїх міжнародних візитів, що дозволяло тримати українську проблематику у фокусі глобальної політики. При цьому саме Мінський процес залишався головним майданчиком переговорів щодо врегулювання конфлікту. Українська дипломатія також активно використовувала міжнародні інституції для привернення уваги до проблем безпеки в Європі, зокрема у лютому 2017 року, коли Україна головувала в Раді Безпеки ООН [196, с. 85-86].

2017 рік став помітним етапом у поглибленні взаємодії України з Європейським Союзом. Упродовж року Президент України здійснив два візити до Брюсселя – влітку для переговорів і восени на саміт «Східного партнерства». Двічі ЄС відвідав і Прем'єр-міністр України. Не менш динамічно розвивалося співробітництво з НАТО. Важливою подією стало призначення Вадима Пристайка на чолі місії України при Альянсі, що підтвердило стратегічний курс Києва на інтеграцію. Значним політичним сигналом стала й зустріч Комісії Україна – НАТО, яка відбулася у Києві в липні 2017 року за участю Генсека Альянсу та Президента України [194, с.98].

Європейський та євроатлантичний вектори залишалися провідними. Восени Президент своїм указом № 298/2018 започаткував новий механізм формування та оцінки щорічних національних програм під егідою Комісії Україна–НАТО. У червні в Копенгагені було проведено другу міжнародну конференцію з питань реформ в Україні, організовану спільно з європейськими партнерами. У сфері економічної дипломатії відбулося інституційне посилення: на базі дорадчого «Офісу просування експорту» було створено державну установу з тією ж назвою, яка з грудня 2018 року почала самостійно працювати над підтримкою українського бізнесу за кордоном [196, с. 83].

У грудні набрав чинності новий Закон «Про дипломатичну службу України», який унормував роботу посольств та чітко визначив статус Надзвичайного і Повноважного Посла як головного представника держави в іноземній країні. Водночас було зроблено історичний крок у закріпленні євроінтеграційного курсу: Президент ініціював внесення змін до Конституції, якими визначався стратегічний напрям України на вступ до ЄС і НАТО. У листопаді Верховна Рада після позитивного висновку Конституційного Суду схвалила в першому читанні відповідний законопроект № 9037 [195, с. 56].

Угода про асоціацію залишалася головним дороговказом для розвитку відносин між Україною та Європейським Союзом у середньостроковій перспективі. Наприкінці 2018 року Рада асоціації Україна–ЄС уперше дала «зелене світло» на частковий перегляд документу в окремих секторах, що відкрило для Києва додаткові можливості у процесі європейської інтеграції. Того ж року Президент своїм указом започаткував новий формат річних національних програм у межах співпраці з НАТО, що мало на меті уточнити завдання, змінити механізми їх реалізації та підзвітності, а також посилити стратегічний вимір руху України до Альянсу [209, с. 63].

У 2019 році, попри зміну уряду, загальний зовнішньополітичний курс України залишився сталим. Важливою подією стали тристоронні переговори Україна–ЄС–Росія, у межах яких вдалося укласти нову угоду про транзит російського газу через українську територію згідно з європейськими нормами [20, с. 59].

У співпраці з НАТО пріоритетом стало внутрішнє впровадження реформ, отримання фінансової та консультативної підтримки, а також збереження єдності Альянсу в питанні протидії російській агресії. Грудневе засідання Спільної робочої групи завершилося ухваленням оновленої Дорожньої карти з питань оборонного й технічного співробітництва. Разом із тим, Україна не встигла реалізувати план приєднання до Центру передового досвіду НАТО з енергетичної безпеки, а питання розблокування роботи Комісії Україна–НАТО через позицію Угорщини залишалося невирішеним. Водночас 2019 рік ознаменувався суттєвими здобутками: вдалося не лише зміцнити міжнародну підтримку суверенітету й територіальної цілісності України, а й домогтися поступів у процесі притягнення Росії до відповідальності у міжнародних судових інституціях [187].

У 2019 році в Україні відбулася зміна політичної влади: за результатами президентських і парламентських виборів керівництво держави перейшло до Володимира Зеленського та його політичної сили «Слуга народу». Вже у липні новообраний президент провів свій перший саміт із ЄС, де обидві сторони підтвердили орієнтацію України на європейську інтеграцію. Наступна зустріч відбулася восени 2020 року, на якій знову було наголошено на визнанні європейського курсу України й підкреслено поступ у реалізації реформ, особливо в боротьбі з корупційними практиками. Разом із тим, європейські партнери акцентували на необхідності подальшої протидії олігархічному впливу та гарантуванні медіа плюралізму [198, с. 34].

Після обрання Володимира Зеленського президентом зовнішньополітичний курс України набув нових акцентів. Київ почав активно розвивати формат «малих союзів», спрямованих на зміцнення співпраці у Центрально-Східній Європі. Серед таких ініціатив – Люблінський трикутник (Україна, Польща, Литва), Асоційоване тріо (Україна, Грузія, Молдова) та формат «Квадрига», що об'єднав Україну й Туреччину на рівні глав зовнішньополітичних і оборонних відомств [199, с. 45].

Щоб посилити аргументи на користь європейської інтеграції, Україна вдалася до створення нових дипломатичних форматів. Так, у липні 2020 року з'явився «Люблінський трикутник», що об'єднав Україну, Литву та Польщу. Обидві країни-партнери тоді чітко підтвердили свою підтримку курсу Києва на вступ до ЄС і заявили про готовність відкрити переговори, щойно будуть виконані необхідні умови. У 2021 році українська дипломатія зробила ще один крок – почала укладати двосторонні декларації з державами-членами ЄС на підтримку євроінтеграційних прагнень. Спершу документи були підписані з Литвою, Польщею, Латвією та Естонією, згодом – зі Словаччиною, Хорватією, Словенією та Болгарією [197, с. 78].

Паралельно Київ просував і регіональну координацію з країнами-партнерами. У травні 2021 року разом із Грузією та Молдовою було започатковано формат «Асоційованого тріо». Його завданням стала синхронізація руху до ЄС із чітким наголосом на членство як кінцеву мету. Цим об'єднанням держави намагалися продемонструвати, що вони випереджають інших учасників Східного партнерства за рівнем інтеграції та заслуговують на окремий, пріоритетний шлях співпраці. Водночас, попри визнання ЄС права партнерів самостійно визначати рівень амбіцій у взаєминах, на саміті Східного партнерства у грудні 2021 року питання членства України знову залишилося поза порядком денним [198, с. 67-68].

Одразу після початку повномасштабної агресії РФ, 28 лютого 2022 року, президент Володимир Зеленський підписав офіційну заявку на вступ до ЄС. Того ж дня була ухвалена й Спільна заява керівництва держави, адресована інституціям ЄС та Франції як країні-голові Ради ЄС. Обидва документи посилалися на статті 2 та 49 Договору про Європейський Союз. Цей крок став яскравим прикладом активної дипломатії України: він одночасно продемонстрував готовність до початку переговорів про членство та засвідчив політичну рішучість у відстоюванні суверенітету й демократичного курсу держави [196, с. 54].

У перші тижні повномасштабної війни рішення України подати заявку на вступ до ЄС вимагало значної мобілізації ресурсів. Важливу роль у цьому відіграли вже налагоджені механізми співпраці з Євросоюзом: завдяки існуючим контактам українські представники змогли оперативно донести потреби країни до європейських партнерів. Аналітики наголошують, що це не була одна вирішальна ініціатива, а результат багаторічної мережевої роботи, яка дозволила Україні швидко вийти на порядок денний ЄС. Подання заявки розглядалося як сміливий і вчасний крок, підготовлений значним попереднім прогресом у реформах [200].

Водночас опір російській агресії став ключовим фактором, що змінив сприйняття України на міжнародній арені: вона почала розглядатися не лише як партнер, а як необхідний союзник. ЄС надав фінансову й гуманітарну підтримку, а також уперше в історії погодився постачати летальне озброєння через Європейський фонд миру [200].

Євроінтеграційний курс у воєнних умовах розвивався за трьома напрямками: виконання вимог для отримання статусу кандидата, імплементація положень Угоди про асоціацію та секторальна інтеграція через участь у програмах ЄС. Україна наполягала на спеціальній процедурі розгляду заявки та активно працювала на дипломатичному рівні над

пошуком нових підходів, адже її випадок є унікальним: раніше жодна країна-кандидат не прагнула вступу до ЄС під час війни [190].

У лютому 2022 року під час візиту міністра закордонних справ Великої Британії Ліз Трасс до Києва було оголошено про створення безпекового союзу Лондона, Варшави та Києва. Незважаючи на швидкі кроки України щодо членства в ЄС, експерти наголошували на необхідності дотримання встановлених процедур ЄС. На неформальному саміті у Версалі у березні 2022 року європейські лідери визнали європейські амбіції України та підтвердили значення Угоди про асоціацію. У квітні 2022 року Президент Європейської Комісії Урсула фон дер Ляєн вручила українській владі спеціальну анкету для оцінки відповідності Копенгагенським критеріям. Україна оперативно заповнила перший блок, присвячений економічним та політичним критеріям, а другий — адаптації законодавства до норм ЄС, незважаючи на воєнні виклики. Європейська сторона позитивно оцінила ці досягнення [187].

Попри рекордну швидкість виконання технічної частини, остаточне рішення про надання статусу кандидата залежало від політичної волі держав-членів ЄС. Хоча Україна мала підтримку деяких урядів, інші, як Франція, Нідерланди та Німеччина, висловлювали застереження. Щоб подолати скепсис, українські інституції розпочали цільову адвокаційну кампанію, координуючи зусилля для переконання членів ЄС у перспективності українського кандидатства. Кампанія включала демонстрацію прогресу у впровадженні ключових реформ, необхідних для відповідності Копенгагенським критеріям. Ці дії показали рішучість України й її готовність до інтеграції в ЄС навіть під час війни, одночасно зміцнивши міжнародну підтримку держави. Завдяки скоординованій роботі політичних та технічних структур Україна успішно забезпечила високу швидкість виконання вимог ЄС і підвищила шанси на отримання статусу кандидата [166].

Дипломати України на зустрічах у ЄС аргументували готовність країни до статусу кандидата, високий рівень реформ і необхідність своєчасного рішення на червневому засіданні Європейської Ради. Одночасно Київ вирішував питання з країнами Західних Балкан, які побоювалися, що прискорене надання статусу Україні може вплинути на їхні перспективи. Зустрічі з керівництвом Албанії, Чорногорії та Північної Македонії забезпечили їхню публічну підтримку кандидатства України [156].

17 червня 2022 року Європейська Комісія рекомендувала надати Україні статус кандидата в ЄС, відзначивши при цьому необхідність додаткового прогресу у реформах щодо верховенства права, боротьби з корупцією, деолігархізації, регулювання ЗМІ та захисту національних меншин. Україна отримала сім рекомендацій щодо підготовки до переговорів про вступ. 23 червня 2022 року Європейська Рада ухвалила історичне рішення надати Україні статус країни-кандидата, що стало визначною міжнародною перемогою України. Після цього Київ розпочав імплементацію «пакету ЄС» законів, спрямованих на виконання рекомендацій Комісії. Незважаючи на очікування, Україна не була включена до пакету розширення до кінця 2022 року; лише у лютому 2023 року отримано аналітичний звіт Єврокомісії, що завершив оцінку заявки [179].

У лютому 2023 року уряд України розпочав внутрішній перегляд національного законодавства на відповідність «*acquis communautaire*», аналізуючи близько 28 000 актів ЄС. До грудня 2023 року було повністю транспоновано 1 625 актів, 2 739 залишалися для подальшої імплементації, а понад 23 000 актів не входили до переговорних зобов'язань [159].

Всі кроки здійснювалися у координації з Єврокомісією та Венеціанською комісією. За проміжною оцінкою Єврокомісії у червні 2023 року, Україна успішно виконала два з семи ключових кроків (судову

реформу та законодавство про ЗМІ) і продемонструвала прогрес у реформі Конституційного Суду, боротьбі з корупцією, деолігархізації, боротьбі з відмиванням грошей і питаннях національних меншин. Аналітичні центри оцінювали виконання на рівні 6,8 з 10 у травні та 8,1 з 10 у вересні 2023 року [173].

У листопаді 2023 року Єврокомісія включила звіт про Україну до пакету розширення та рекомендувала Раді ЄС розпочати переговори за умови виконання чотирьох нових сфер до березня 2024 року. Україна підтвердила політичну волю через указ Президента від 8 листопада 2023 року, який визначав заходи для швидкого впровадження решти рекомендацій. Інтенсивні політичні консультації та адвокаційна кампанія українських представників сприяли активному діалогу з лідерами країн-членів ЄС. Це призвело до того, що наприкінці 2023 року Європейська Рада ухвалила рішення про початок переговорів про вступ України, визначивши рамкові умови з виконанням завдань до березня 2024 року [183].

Актуальним напрямом зовнішньої політики України є підготовка до другого Саміту миру, запланованого на кінець 2024 року. У листопаді відбудуться тематичні конференції для узгодження пунктів Формули миру, зокрема міжнародна конференція в Канаді щодо звільнення полонених і депортованих. Успіх цього процесу залежить від ефективного використання політико-дипломатичного потенціалу України та союзників, а також від активної публічної дипломатії у ключових регіонах – Латинській Америці, Африці, Близькому Сході та Індо-Тихоокеанському регіоні [183].

«Силовою складовою» мирного плану є План перемоги, який передбачає зміцнення оборони, розвиток економіки, нову якість партнерства з НАТО та підвищення ролі України у європейській безпеці.

Він поєднує тактичні й стратегічні завдання, що потребують одночасних оперативних та перспективних рішень [43].

На американському напрямі ключовим завданням є збереження двопартійної підтримки та допомоги від США. Україна має уникати втягування у внутрішньополітичні процеси та підтримувати регулярний діалог із представниками обох партій. Ураховуючи динаміку передвиборчих процесів та невизначеність зовнішньої політики США, розробляється план дій на випадок несприятливої поствиборчої трансформації [197].

У 2025 році зовнішня політика України залишається одним із ключових пріоритетів діяльності президента Володимира Зеленського та уряду. Основна увага спрямована на забезпечення міжнародної підтримки, зміцнення безпекових гарантій, а також на активне просування мирних ініціатив. Умови триваючої російсько–української війни визначають стратегічний курс дипломатії України, який поєднує прагнення до членства в Європейському Союзі та НАТО з пошуком нових форматів співпраці зі світовими державами [194].

Одним із центральних напрямів є безпекова політика. У березні 2025 року під час Лондонського саміту було сформовано «Coalition of the Willing» – коаліцію держав, готових надати Україні миротворчі сили та безпекові гарантії за підтримки ЄС і НАТО. Крім того, у Мюнхені президент Зеленський представив концепцію створення «Армії Європи» – спільного військового формування, яке перебуває у процесі опрацювання. Важливим кроком також стали переговори щодо конкретних гарантій безпеки від західних партнерів, які мали б бути закріплені на рівні, подібному до статті 5 Північноатлантичного договору [194].

Україна активно працює на дипломатичному фронті. У лютому 2025 року відбувся форум «Support Ukraine 2025», на якому лідери Європейського Союзу підтвердили підтримку територіальної цілісності та

суверенітету України. Президент Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн високо оцінила темпи реформ в Україні, що є важливим кроком на шляху до інтеграції з ЄС. Ще одним новим напрямом зовнішньої політики стало питання множинного громадянства. Українська влада ініціювала переговори з країнами, де є потужні діаспорні спільноти, що має на меті посилення зв'язків із закордонними українцями та мобілізацію їхнього впливу в міжнародних відносинах [168].

Особливе значення мають стратегічні альянси із західними партнерами. У 2025 році було укладено кілька угод у сфері безпеки: зокрема, 100-річну угоду з Великою Британією та десятирічні угоди з Албанією і Чорногорією. Ці документи закріплюють довготривалу підтримку України у військовій, економічній та політичній сферах. Паралельно Київ намагається активніше позиціонувати себе на глобальній арені. На економічному форумі у Давосі Зеленський закликав Європу стати самостійним геополітичним гравцем, що є важливим сигналом для формування нової архітектури безпеки у світі [197].

Не менш значущим фактором зовнішньої політики стали контакти з адміністрацією президента США Дональда Трампа. Перша зустріч між Зеленським і Трампом відбулася 28 лютого 2025 року у Вашингтоні. Вона завершилася конфліктом: переговори були перервані, а Зеленського вивели з Овального кабінету після суперечок щодо умов Угоди з видобутку рідкоземельних ресурсів. Дискусія супроводжувалася різкими заявами, зокрема Трамп публічно назвав українського президента «диктатором». Цей інцидент призвів до тимчасового замороження надання США військової допомоги, а також до охолодження відносин між Вашингтоном та Києвом [190].

Проте вже 18 серпня 2025 року ситуація набула нових обрисів. У Білому домі відбулася багатостороння зустріч, у якій взяли участь Зеленський, Трамп та низка європейських лідерів, серед яких Урсула фон

дер Ляєн, Кір Стармер, Фрідріх Мерц та Джорджа Мелоні. На переговорах обговорювалися питання гарантій безпеки для України, подібних до механізмів НАТО. Президент Трамп заявив про готовність США координувати дії з Європою і навіть анонсував можливість проведення тристороннього саміту за участю себе, Зеленського та Путіна. Хоча детальні умови переговорів залишилися невідомими, публічно не обговорювалося питання територіальних поступок з боку України [200].

Таким чином, у 2025 році зовнішня політика України характеризується активною боротьбою за міжнародні гарантії безпеки, укладанням нових союзів, а також прагненням зміцнити свій вплив на глобальній арені. Попри складнощі у відносинах із США на початку року, подальші переговори відкрили перспективу нових форматів мирного врегулювання. Водночас Київ продовжує розбудову стратегічного партнерства з Європою, що у перспективі може закласти основу для сталого миру та інтеграції України у західні політичні та безпекові структури.

Після 2014 року зовнішня політика України зазнала кардинальних змін, що були зумовлені російською агресією та анексією Криму. Україна остаточно відмовилася від позаблоковості, обравши стратегічний курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію. У 2019–2021 рр. цей курс було закріплено в Конституції, а з 2022 року – посилено через заявку на членство в ЄС. Період 2022–2025 рр. характеризується активним формуванням нових союзів, поглибленням співпраці з НАТО, укладанням безпекових угод із західними партнерами та боротьбою за міжнародні гарантії. Зовнішня політика України перетворилася на інструмент захисту державного суверенітету, водночас посиливши роль країни як суб'єкта європейської та глобальної безпеки.

РОЗДІЛ 4. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

4.1. Вплив російської агресії на євроінтеграційний процес

Визначальним етапом для України після подій Революції гідності 2013–2014 рр. стала відкрита агресія Росії: спершу анексія Криму, а згодом – війна на Донбасі. Події кінця лютого – березня 2014 р., що розгорнулися одразу після завершення протестів і втечі президента Віктора Януковича, докорінно змінили подальший розвиток держави та поставили під загрозу її територіальний суверенітет. Майже одночасно з цими подіями Москва реалізувала сценарій незаконного відокремлення Криму від України та його приєднання разом із Севастополем до складу РФ у статусі нових суб'єктів федерації, що суперечить нормам міжнародного права.

Анексія Криму Російською Федерацією була актом збройної агресії, що не визнається ні Україною, ні міжнародною спільнотою. Наприкінці лютого 2014 р. російські спецпідрозділи без розпізнавальних знаків захопили Крим, силою проникнувши до Верховної Ради АРК та вивісивши російські прапори. Під контролем окупаційної влади прем'єром було призначено Сергія Аксьонова. Попри офіційні заперечення Москви, російські війська блокували українські підрозділи, встановили блокпости на в'їздах до півострова, захопили більшість українських кораблів та включили їх до складу Чорноморського флоту РФ, фактично знищивши морські сили України за місяць [36].

16 березня 2014 р. відбувся так званий «референдум» про приєднання Криму до Росії, а вже наступного дня була проголошена «Республіка Крим». За даними російських джерел, понад 96 % населення нібито підтримало це рішення, проте реальні показники були значно нижчими – лише близько 15 % мешканців висловилися за входження до складу РФ [115].

Анексія Криму стала грубим порушенням міжнародного права та основоположних принципів територіальної цілісності. Ці дії Росії викликали осуд світової спільноти та призвели до масового виїзду населення з півострова. Лише протягом перших місяців його залишили понад 20 тисяч осіб, серед них близько 10 тисяч кримських татар, які зазнали переслідувань через свою проукраїнську позицію. Москва несе відповідальність за окупацію, завдані збитки та порушення прав людини. Водночас, зупинятися на Кримі Росія не планувала – наступним кроком стала розгортана війна на сході України [133].

Ще під час подій Майдану ситуація на сході України почала загострюватися під впливом російської пропаганди. 22 лютого 2014 р. у Харкові відбувся з'їзд депутатів, які заявили про намір контролювати ситуацію в країні, прикриваючись «збереженням конституційного порядку». Вже на початку березня у Донецьку та Луганську, під керівництвом політичних сил РФ, виникли проросійські протести з вимогою відокремлення регіонів і проведення «референдуму». Це призвело до захоплення адміністративних будівель і запуску в російських медіа кампанії під назвою «Російська весна» [151].

7 квітня 2014 р. під контролем російських спецслужб у Донецьку було проголошено створення так званої «ДНР», а в Луганську – «ЛНР». У Харкові також намагалися сформувати «народну республіку», однак спробу швидко придушили. В регіоні діяли озброєні угруповання, які займали адміністративні будівлі, тероризували населення та вчиняли злочини. Особливої ескалації ситуація набула після прибуття диверсійної групи під командуванням Ігоря Стрелкова, яка організувала захоплення міст Донеччини. У відповідь 14 квітня влада України ухвалила рішення про початок антитерористичної операції, до якої активно долучилися добровольчі батальйони «Азов», «Дніпро», «Донбас» та інші [24].

До кінця квітня 2014 р. російські війська та підтримувані ними бойовики захопили низку населених пунктів на сході України. Вони застосовували партизанську тактику: нападали на блокпости, влаштовували засідки, викрадали людей, отруювали воду й їжу для військових. Особливо загострилися бої за Слов'янськ, де проросійські сили зайняли стратегічну гору Карачун. У відповідь на використання терористами зенітно-ракетних комплексів, якими було збито кілька українських вертольотів, сили АТО посилили свою присутність. До кінця травня було створено 27 батальйонів територіальної оборони, а територію конфлікту поділили на сектори з власними штабами. Українським військам вдалося повернути під контроль частину захоплених районів [24].

У травні 2014 р. бойовики «ДНР» захопили більшість об'єктів навколо Донецького аеропорту, піднявши свій прапор. 26 травня українські війська висунули вимогу звільнити територію, але отримали відмову, після чого розпочався один із найуспішніших боїв: оборона аеропорту тривала 242 доби, під час якої було знищено понад 150 терористів. Запеклі бої точилися і за стратегічну висоту Савур-Могила. 7 червня її зайняли проросійські сили, однак уже в серпні українські підрозділи відновили контроль. У відповідь Росія розпочала масовані обстріли, що призвело до значних втрат серед українських військових.

Для утримання Луганського аеропорту було задіяно українські підрозділи. Проте 14 червня 2014 р. бойовики збили військово-транспортний літак, що призвело до значних втрат. Після трагедії оборонці забезпечили себе боєприпасами та продовольством і згодом розширили зону контролю навколо аеропорту. Президент Петро Порошенко намагався врегулювати ситуацію мирним шляхом, однак проросійські сили продовжували збройну агресію [24].

3 липня 2014 р. українські війська провели низку успішних наступальних операцій, звільнивши частину окупованих територій та

перерізавши головні шляхи постачання зброї бойовикам. Для підтримки оборони Луганського аеропорту було створено коридор із блокпостами. Наприкінці липня розпочався масштабний рейд (19 липня – 10 серпня), у ході якого ЗСУ захопили стратегічні об'єкти й знищили кілька російських укріплень. Це призвело до втрат серед особового складу та техніки противника. У відповідь Росія почала масовані артилерійські обстріли з власної території, використовуючи міномети, артилерію та реактивні системи. Внаслідок оточення українські війська опинилися між проросійськими угрупованнями та регулярними частинами РФ, що призвело до важких втрат і фактичного знищення підрозділу [26].

У серпні 2014 р. ситуація навколо Іловайська стала однією з найтрагічніших у війні. Після масованих артилерійських ударів та вторгнення регулярних військ РФ українські підрозділи опинилися в оточенні. Через нестачу техніки, боєприпасів і людських ресурсів утримувати місто було неможливо. Командування ухвалило рішення про вихід із Іловайська організованими колонами, але під час руху українських військових підступно розстріляли російські війська, попри домовленість про «зелений коридор». 29 серпня Україна зазнала найбільших втрат від початку збройного конфлікту: сотні воїнів загинули або потрапили в полон, а факт прямого вторгнення російської армії був остаточно підтверджений [10].

Після Іловайської трагедії українські війська були змушені відступити. Причинами поразки стали нестача ресурсів, ненадійна інформація та недостатня підготовка ЗСУ до реалій бойових дій. Для стримування наступу було задіяно резервні підрозділи, а армія почала вдосконалювати організацію, взаємодію та бойову готовність. Водночас Росія продовжувала свою окупаційну політику, утримувала території під постійною напругою та ігнорувала Мінські угоди [21]

З вересня 2014 р. відновилися бої за Донецький аеропорт. Для його оборони підсилено 93-ю бригаду десантників та 79-ю аеромобільну бригаду. Українські війська використовували термінали та технічні приміщення як опорні пункти, оскільки прокопати протитанкові рови було неможливо через постійні атаки противника. Аеропорт мав стратегічне значення для Росії, бо відкривав шлях у тил України. Опорним пунктом для постачання ресурсів українським підрозділам слугувало село Піски. Восени та взимку 2014 р. бойові дії тривали майже щодня, супроводжуючись тяжкими пораненнями та загибеллю військових. 28 вересня відбулося дві сутички з російськими танками Т-72, один із яких було підбито українським танком під командуванням Євгена Межевікіна, у результаті чого загинуло 9 українських солдатів [33].

У січні 2015 р. відбулися запеклі бої за Донецький аеропорт. Диспетчерська вежа завалилася під постійними обстрілами, а українські військові утримували перший поверх терміналу. Терористи застосовували артилерію, міномети та підривали будівлю, унаслідок чого загинуло понад 50 українських захисників. 21 січня було прийнято рішення залишити новий термінал через його руйнування. Незважаючи на складні умови без води й їжі, українські війська продовжували оборону, проводили важливі операції та прикривали Донецький напрямок. Аеропорт став символом стійкості, а його захисників назвали «кіборгами» [33].

Попри оголошене 9 грудня 2014 р. припинення вогню, бойові дії не припинилися. У січні 2015 р. Росія посилила окупаційний тиск на Луганський напрямок, головним об'єктом став Дебальцеве – стратегічне місто та транспортний вузол міжнародного значення, яке українські війська визволили ще влітку 2014 р. Крім того, загрози піддавалися Артемівськ, Краматорськ та навіть Харків. Українські війська мали зупинити просування терористів, проте чисельність підрозділів була значно меншою за сили противника [45].

Бойові дії за Дебальцеве тривали з 28 січня по 18 лютого 2015 р., і терористам вдалося захопити стратегічний залізничний вузол. Росія прагнула взяти місто ще до припинення вогню, щоб завдати удару по українському керівництву. Незважаючи на Мінські угоди, 2 та 15 лютого обстріли поновилися, а єдина дорога постачання перебувала під контролем російських військ. Через відсутність резервів було ухвалено рішення про виведення підрозділів, яке тривало кілька діб: частина солдатів виїхала на техніці, а інші змушені були йти пішки. За цей період українські війська зазнали великих втрат — загинуло 159 осіб [36].

Для посилення оборони на сході України було вирішено зміцнити оборонні лінії та залучити ресурси з усіх регіонів країни. Було впроваджено систему цивільно-військового співробітництва, щоб зменшити соціальну напругу та протидіяти впливу російської пропаганди. Попри ці заходи, ситуація залишалася складною: російські війська продовжували провокації, створювали напруженість і демонстрували готовність до подальшого наступу, тиснучи при цьому на міжнародну спільноту [40].

У лютому 2015 р. російські терористи розпочали наступ на Мар'їнку та Авдіївку, застосовуючи важке озброєння, заборонене Мінськими угодами, що призвело до закриття прикордонного контролю в Мар'їнці. Навесні та влітку обстріли посилювалися, а українські військові через дотримання Мінських угод тримали артилерію на відстані 50 км від фронту. Лише 3–5 червня ЗСУ були змушені застосувати артилерію після попередження міжнародної спільноти, що дозволило перейти у контрнаступ і відновити контроль над містом. Ці події показують, що Росія не прагне перемир'я, а навпаки провокує подальшу ескалацію конфлікту [45].

У 2016 р. бойові дії на сході України стали менш інтенсивними, але відбулися серйозні сутички на Авдіївській промзоні та Світлодарській дузі.

17–18 грудня російські терористи намагалися захопити українські позиції й завдали артилерійських ударів, проте українські війська вистояли і відкинули противника на південь від села Луганське. У 2017 р. на Світлодарській дузі АТО зайняло ключові об'єкти, що дозволило підготувати підхід до Дебальцевого. На донецькому напрямку загострилася ситуація в Авдіївці, де зима 2016–2017 рр. відзначалася сильними обстрілами, у яких за менш ніж тиждень загинуло 13 українських військових [154].

У 2016 р. бойові дії носили позиційний характер із застосуванням рейдів, раптових атак і мінувань. Широко використовувалися розвідка та інформаційний вплив, що зачіпав як військово-політичну, так і соціально-економічну ситуацію в Україні [166].

Локальні бої тривали і в 2017 р., поступово люди звикали до постійної війни з обстрілами, пораненими та загиблими. Значні сутички відбувалися у стратегічно важливих населених пунктах Жолобок і Кримське, а обстріли у листопаді–грудні посилювалися, що збільшило кількість жертв. Водночас війна стала стимулом для реформ у ЗСУ: зросло фінансування, закуповувалося нове озброєння та техніка, необхідні для протидії російській агресії [151].

У 2018 р. бойові дії на сході України зменшилися, зокрема після підписання 30 квітня договору про початок Операції об'єднаних сил (ООС), спрямованої на стабілізацію ситуації на Донбасі. Протягом перших трьох місяців відзначалося зниження активності та жертв серед цивільного населення, проте пізніше бої посилювалися, зокрема в селі Південне під Горлівкою, яке майже місяць зазнавало постійних обстрілів. Конфлікт стався також у Керченській протоці, де російські кораблі захопили українські судна, а члени екіпажів потрапили в полон. У відповідь уряд України запровадив 28 листопада воєнний стан на 30 днів у 10 областях.

Незважаючи на складну ситуацію, 2018 р. відзначився найменшими втратами цивільного населення [15].

У 2019 р. на Донбасі відбулося розведення військ на трьох ділянках: Станиця Луганська, Золоте та Петрівське–Богданівка, при цьому Станиця Луганська залишалася найспокійнішою. Попри це, уздовж лінії зіткнення тривали перестрілки та бойові дії з жертвами серед людей. Загалом активність конфлікту зменшилася, але війна продовжувала приносити негативні наслідки [133].

У 2020 р. війна на Донбасі не припинилася: Росія систематично порушувала режим припинення вогню. Путін заперечував постачання озброєння, стверджуючи, що надходить лише гуманітарна допомога, проте Україна втратила близько 49 військових і багато поранених. Навіть люди, які перебувають далеко від фронту, гинуть від мін. Перемир'я відчувалося, але лишалося невідомим, чи воно триватиме, чи є лише затишшям перед новим наступом [155].

Як і в попередні роки, 2021 р. відзначався порушенням режиму тиші Росією на сході України. Існують різні прогнози щодо завершення війни: одні сподіваються на закінчення конфлікту цього року, інші вважають, що він триватиме доти, доки Росія не досягне своїх цілей. Мирне врегулювання здається малоімовірним, а дотримання умов, запропонованих Росією, могло б призвести до втрати незалежності та територіальної цілісності України. Хоч бойові дії трохи зменшилися, війна продовжує нести жахливі наслідки, і українці змушені боротися за свою незалежність.

Російська агресія, яка триває з 2014 року, 24 лютого 2022 р. переросла у повномасштабне вторгнення на територію України. Росія розпочала масовані ракетно-бомбові удари по містах і військових об'єктах країни, а її війська наступали одночасно з трьох напрямків: із території Росії, з Білорусі та з анексованого Кримського півострова. Це стало початком

нової, більш масштабної фази війни, що загрожувала всій територіальній цілісності України та безпеці її громадян [170].

У перший день повномасштабного вторгнення Президент України Володимир Зеленський почав переговори зі світовими лідерами та міжнародними партнерами щодо підтримки країни у протидії агресору. Європейський Союз оперативно відреагував на російську окупаційну політику, запровадивши санкції проти РФ. Допомога ЄС мала широкий масштаб: Україна отримала фінансову та військову підтримку, захист для біженців, а також залучення до розслідування воєнних злочинів російських військ на території України [170].

Важливим історичним кроком під час повномасштабного вторгнення стало подання Україною заявки на членство в Європейському Союзі 28 лютого 2022 року. У червні 2022 року Європейська Рада надала Україні статус кандидата на вступ до ЄС, визначивши основні умови для початку переговорів. За даними аналітичного звіту Європейської комісії, Україна частково виконала ці завдання та наразі перебуває на стадії переговорного процесу щодо вступу до Союзу [172].

Отже, ще задовго до початку повномасштабного вторгнення Росії 24 лютого 2022 року, РФ не припиняла спроб підкорити Україну та підірвати її незалежність. Вже після подій Революції Гідності, відомої як Євромайдан, Росія здійснила анексію Криму та фактично окупувала частину територій Донецької і Луганської областей. При цьому Москва активно втручалася у внутрішні події України, намагаючись впливати на політичний процес і послабити державність країни, що врешті призвело до тривалого збройного конфлікту на сході та підготовки ґрунту для повномасштабного вторгнення.

Таким чином, політика Російської Федерації, яка тривала з 2014 по 2022 рік, призвела до розгортання гібридної війни проти України, під час якої російська влада систематично заперечувала свою безпосередню

участь у бойових діях на українській території. Незважаючи на агресію та окупаційні дії, українці не втрачали надії і відстоювали принципи та цінності, що стали символом Євромайдану. З початком повномасштабного вторгнення Росії український народ продовжує героїчно захищати свою державу, національні інтереси, загальнолюдські цінності та прагнення до інтеграції з Європейським Союзом. За підтримки міжнародних партнерів Україна стримує збройну агресію РФ, демонструючи надзвичайну стійкість і мужність, та стає щитом не лише для власної незалежності, але й для безпеки Європи та всього світу.

4.2. Реформи викликані європейським курсом

Європейський курс розвитку, обраний Україною після Революції гідності 2014 року, став головним чинником формування державної політики у політичній, економічній та соціальній сферах. Підписання та імплементація Угоди про асоціацію з ЄС зумовили необхідність глибоких реформ, спрямованих на адаптацію національного законодавства до європейських норм, посилення демократичних інститутів та забезпечення верховенства права. Упродовж 2014–2025 рр. реформаційні процеси торкнулися ключових напрямів: децентралізації та державного управління, антикорупційної політики, судової системи, енергетики, освіти, медицини, а також безпеки та оборони. Їхній перебіг значною мірою визначався як внутрішніми потребами модернізації країни, так і зовнішніми викликами, зокрема війною з Росією. Таким чином, європейська інтеграція виступила не лише стратегічною метою, а й рушійною силою системних трансформацій в Україні [56]

Після Революції гідності 2014 року український уряд отримав суттєву політичну та фінансову підтримку від міжнародних партнерів. У 2014–2016 роках обсяг залучених кредитів і грантів від Міжнародного валютного фонду, інших міжнародних фінансових установ та урядів західних країн сягнув 22 млрд доларів, що відповідало близько 24% ВВП

країни. Завдяки цій підтримці вдалося стабілізувати національну валюту, відновити макроекономічну стабільність і запровадити низку ключових реформ, які за відсутності зовнішніх ресурсів були б практично неможливими. Крім фінансових вливань, виконання реформаторських завдань стало необхідним для набуття безвізового режиму з країнами ЄС, а підписана у 2014 році Угода про асоціацію з ЄС слугувала стратегічною дорожньою картою для впровадження змін у багатьох сферах державного управління та економіки [176].

Першим важливим досягненням стало припинення постачання газу з Росії: до 2013 року понад 99% імпорту газу надходило з РФ, а вже у 2016 році весь газ було придбано на європейському ринку через реверсні поставки. Одночасно уряд провів радикальну корекцію цін на газ. Розрив між високими цінами на імпортований газ і низькими комунальними тарифами спричинив дефіцит «Нафтогазу», який у 2014 році становив 5,4% ВВП. За три роки внутрішні тарифи для домогосподарств зросли у 6,6 разів, а основна ціна на газ – у 10 разів, наближаючи її до імпортного паритету. Паралельно було зменшено критерії надання субсидій малозабезпеченим сім'ям [181].

Ці кроки суттєво покращили фінансовий стан України, а «Нафтогаз» почав приносити прибуток до держбюджету: якщо у 2014 році компанія потребувала державної підтримки на 91 млрд дол., то вже у 2016 році – лише 40 млрд грн (з урахуванням субсидій і податків). Наступним кроком стало залучення професійної команди менеджерів та створення незалежної наглядової ради, розробленої за стандартами ОЕСР і за підтримки ЄБРР [181].

Проте прогрес реформ призупинився після проривного старту. У 2017 році незалежні директори наглядової ради заявили про політичне втручання, заблоковану реформу корпоративного управління та невиконання планів підвищення тарифів. Це призвело до відставки всіх

незалежних членів ради, що зупинило подальшу трансформацію газового сектору. Незважаючи на це, ключовими завданнями залишаються: захист досягнень реформи, розділення «Нафтогазу» відповідно до Третього енергетичного пакету ЄС, демонополізація газопостачання домогосподарствам та модернізація інфраструктури комунальних послуг [181].

З 2014 року Національний банк України провів низку важливих реформ, спрямованих на стабілізацію економіки та зміцнення фінансового сектору [93].

По-перше, НБУ впровадив таргетування інфляції. Це допомогло швидко знизити рівень інфляції, стимулювати економічне зростання, зменшити процентні ставки та дедоларизувати економіку. Гнучкий курс гривні знижує зовнішні ризики, а покращена комунікація створює передбачуване бізнес-середовище. По-друге, НБУ реформував нагляд за банками, ліквідувавши понад 90 проблемних установ і обмеживши кредитування пов'язаних осіб. Це відновило довіру до банківської системи та покращило грошово-кредитні потоки. По-третє, посилено незалежність та ефективність центрального банку. Зменшено чисельність персоналу, централізовано процеси, покращено якість рішень і комунікацій, організовано дослідницькі семінари та конференції, залучено міжнародних експертів [191].

Попри успіхи, НБУ має ще політичні виклики, зокрема ризик призначення політично заангажованого керівництва. Розвиток інституційної спроможності та підготовка персоналу залишаються пріоритетом [191].

До Євромайдану система державних закупівель в Україні вважалася однією з головних точок концентрації корупції та неефективного використання державних ресурсів. У 2014 році розпочалася масштабна реформа державних закупівель, яка охопила як законодавчі та інституційні

зміни, так і технічну модернізацію, зокрема запуск нової електронної системи закупівель – ProZorro [197].

Унікальність цієї реформи полягає в тому, що її ініціаторами, розробниками та впроваджувачами стали активісти бізнесу та громадянського суспільства, яким вдалося об'єднати широку коаліцію підтримки серед політичних сил, міжнародних організацій та інших зацікавлених сторін для легітимного здійснення змін на національному рівні. Реформа ставила перед собою п'ять ключових завдань, більшість з яких були успішно виконані [203].

Перше завдання – зменшення корупції через прозорі тендери. Друге – розширення доступу підприємств до закупівель, кількість учасників великих тендерів зросла на 74%. Третє – підзвітність державних закупівель через відкриті дані та аналітику ProZorro. Четверте – узгодження законодавства зі стандартами ЄС і СОТ для участі українських виробників за кордоном. П'яте – скорочення бюрократії та марнотратства, що забезпечило близько 3,5% економії бюджетних коштів [87].

Реформа державних закупівель в Україні отримала широку міжнародну підтримку та визнання, зокрема Європейський банк реконструкції та розвитку схвалив ProZorro як приклад успішної моделі для впровадження в інших країнах, підкресливши її ефективність, прозорість та потенціал для боротьби з корупцією [84].

Реформа децентралізації спрямована на надання місцевій владі більшої фінансової автономії та відповідальності за потреби своїх громад. Це підвищує підзвітність місцевих органів перед громадянами: люди голосують уважніше, коли їхній мер та рада відповідають за школи, дороги та лікарні. Делегування влади також стимулює появу політиків, які просуваються завдяки результатам і праці на місцевому рівні, а не через політичні зв'язки [42]

Реформа розпочалася на початку 2015 року з внесенням змін до Бюджетного кодексу та прийняттям Закону «Про добровільне злиття громад». Це забезпечило два ключові елементи: фінансову самостійність місцевих органів і створення більших, самостійних громад (раніше в Україні було 12 тисяч громад, більшість з яких налічувала менше 3 тис. осіб) [42].

Реформа децентралізації стикається з кількома проблемами. Деякі районні посадовці проти об'єднання громад через зменшення ресурсів, а переговори про злиття іноді ускладнюють «заможні» громади, які не хочуть об'єднуватися з біднішими. Брак людського капіталу та обмежені ресурси заважають повністю реалізувати можливості децентралізації, що призвело до накопичення невикористаних коштів на рахунках місцевих органів (57 млрд грн наприкінці 2016 року). Для розвитку потенціалу громад працюють понад 20 міжнародних проектів, таких як PULSE та U-LEAD [42].

Повна реалізація реформи потребує змін до Конституції та примусового злиття громад, які не змогли об'єднатися добровільно. Парламент має ще ухвалити законодавчі зміни та чітко визначити розподіл обов'язків між центральною та місцевою владою.

У сфері міжнародної торгівлі DCFTA з ЄС відкриває ринок ЄС для українських експортерів і спрощує доступ товарів ЄС до України. Запроваджено електронне «єдине вікно» на митниці, хоча паперові документи ще залишаються частково обов'язковими. Для гармонізації з ЄС скасовано застарілу сертифікацію продукції, понад 14 тисяч радянських стандартів і санітарних норм, а ключові закони адаптовано до європейських вимог [55].

До 2015 року ДАІ України була відомою високою корумпованістю, інспектори регулярно вимагали дрібні хабарі. У липні 2015 року новий закон «Про Національну поліцію» замінив радянську міліцію,

деполітизувавши її та створивши сервісну структуру. Патрульна поліція, єдиний новий підрозділ, налічує близько 11 600 поліцейських, пройшла суворий відбір та навчання за участю американських поліцейських, отримала гідні зарплати, нову форму та авто [110].

Спроба модернізувати державну службу в Україні розпочалася наприкінці 2015 року із ухвалення нового Закону «Про державну службу». Він мав на меті запровадити конкурсний відбір на ключові посади, створити інститут державних секретарів у міністерствах, змінити систему оплати праці та відокремити чиновників від політичних партій. Від реформи очікували радикальних змін, однак на практиці новий закон не забезпечив якісного оновлення держапарату: бюрократичні процедури залишилися заплутаними, а зарплати – недостатньо привабливими для залучення фахівців [62].

Запуск патрульної поліції у Києві замінив корумповану ДАІ і став прикладом успішного створення нової інституції. За даними 2016 року, 44% українців довіряли патрульній поліції, хоча довіра до Національної поліції загалом залишалася низькою – лише 22%. Реформа обмежилася лише патрульним підрозділом, інші підрозділи залишилися переважно не реформованими, оновлення персоналу не відбулося, а політичний тиск призвів до відставки керівника поліції Хатї Деканоїдзе у листопаді 2016 року, що вплинуло на зниження довіри [5].

Боротьба з корупцією була ключовою вимогою Євромайдану та залишається головною перешкодою для інвестицій. Україна досягла прогресу у звуженні корупційних можливостей завдяки електронним держзакупівлям, дерегуляції, очищенню банківської системи, відкриттю реєстрів і запуску е-декларування. Водночас прозорість малоефективна без дієвої системи покарань [200].

Для боротьби з корупцією на вищому рівні створено НАБУ та Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, які відкрили сотні справ.

Проте з 2016 по середину 2017 року лише три високопосадовці отримали реальні вироки. Через слабкість судів активісти й міжнародні партнери вимагають створення антикорупційного суду, однак реального прогресу у цьому напрямку поки що немає [200].

Політичний та економічний ландшафт України після 2014 року зазнав радикальних змін. Анексія Криму та війна на Донбасі, падіння економіки й девальвація гривні поставили країну на межу колапсу. Однак у період президентства Петра Порошенка було започатковано низку ключових реформ, які визначили нову траєкторію розвитку. Саме тоді Україна відмовилася від критичної енергозалежності від Росії, очистила банківський сектор, запровадила систему прозорих держзакупівель ProZorro, розпочала масштабну децентралізацію, реформувала патрульну поліцію, зробила значні кроки у дерегуляції бізнесу та отримала безвізовий режим з ЄС. Ці зміни, попри всі труднощі, стали фундаментом нового етапу державного будівництва.

З обранням у 2019 році Володимира Зеленського реформаторський процес не зупинився, але змінив акценти. Нове керівництво поставило за мету поглибити антикорупційні заходи, пришвидшити судову реформу, посилити цифровізацію державних послуг (зокрема через портал «Дія») та продовжити децентралізацію. Таким чином, реформи в Україні поступово переросли з етапу «виживання після кризи» у системну трансформацію, яка триває й досі, незважаючи на зовнішні виклики та повномасштабну війну [157].

Серед основних реформ, які відбулись від початку президентства Володимира Зеленського, слід відзначити земельну реформу. Понад двадцять років в Україні діяв мораторій на продаж сільськогосподарської землі, що фактично блокував формування повноцінного аграрного ринку. У 2020 році Верховна Рада ухвалила закон, яким поступово запроваджується відкритий ринок землі: спершу лише для громадян

України, пізніше – і для юридичних осіб. Це дало змогу власникам паїв вільно розпоряджатися своєю землею, а аграріям – легально купувати ділянки для розвитку бізнесу. Водночас питання про участь іноземців у ринку було винесене на референдум, що мало зняти суспільну напругу. Реформа стала історичним кроком, адже відкрила можливості для залучення інвестицій в аграрний сектор, але викликала і побоювання щодо концентрації землі у руках великих корпорацій [138].

Другою гучною ініціативою було «Велике будівництво». Ця програма стала символом президентства Зеленського, адже мала на меті не лише оновити інфраструктуру, а й створити відчуття реальних змін для людей. У масштабах країни почали будувати і ремонтувати дороги, зводити нові школи та дитячі садки, реконструювати лікарні, мости та спортивні об'єкти. Лише за перші роки програми було відновлено тисячі кілометрів автошляхів та сотні соціальних закладів. Попри критику за величезні бюджетні витрати і підозри у непрозорості, «Велике будівництво» дало відчутний результат – воно змінило вигляд регіонів та створило тисячі робочих місць [17].

Ще одним ключовим напрямом стала цифровізація та програма «Держава у смартфоні». Зеленський і його команда зробили ставку на цифрові технології, прагнучи мінімізувати контакт громадян з бюрократією. Центральним елементом цієї стратегії стала платформа «Дія» — мобільний додаток і портал, де можна отримати державні послуги онлайн. У «Дії» з'явилися цифрові паспорти, водійські посвідчення, можливість реєстрації бізнесу чи оформлення соціальних виплат. Україна стала першою країною світу, де цифровий паспорт прирівняний до паперового. Це не лише спростило життя людям, а й стало важливим кроком у боротьбі з корупцією, адже автоматизація процесів скоротила простір для чиновницьких маніпуляцій [48].

Важливим напрямом політики Зеленського стала євроінтеграція. Якщо за часів Порошенка курс на ЄС і НАТО було закріплено на конституційному рівні, то за Зеленського цей процес отримав нове дихання. Найбільшим досягненням стало отримання Україною статусу кандидата в члени ЄС у 2022 році – крок, який ще кілька років тому здавався малоімовірним. Українське законодавство поступово гармонізується з європейським, реформуються енергетичний сектор, система захисту прав людини, антикорупційні інституції. Війна з Росією лише прискорила цей процес, зробивши інтеграцію з Європою питанням не лише розвитку, а й виживання [68].

Таким чином, період Зеленського відзначився прагненням до швидких і масштабних змін. Його реформи торкнулися ключових сфер – від землі та інфраструктури до цифровізації. Деякі з них уже дали відчутні результати, інші залишаються дискусійними або реалізовані лише частково. Водночас стратегічним вектором залишається поступова інтеграція України в європейський простір і формування сучасної держави, здатної протистояти як внутрішнім викликам, так і зовнішній агресії.

4.3. Перспективи членства України в ЄС у світлі Революції Гідності

Революція гідності 2013–2014 років стала одним із найважливіших переломних моментів у новітній історії України, визначивши подальший вектор її зовнішньополітичного розвитку. Відмова тодішнього керівництва держави від підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом викликала масові протести, які трансформувалися у загальнонаціональний рух за європейські цінності, демократію та верховенство права. Саме події Майдану закріпили європейський вибір українського суспільства та підштовхнули країну до активізації реформ, спрямованих на інтеграцію в європейський політичний, економічний та безпековий простір.

У березні 2014 року, після перемоги Революції гідності, Верховна Рада України ухвалила Постанову «Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі». Цим документом було остаточно закріплено незворотність європейського вибору України, що стало важливим етапом на шляху до головної мети – здобуття повноправного членства в Європейському Союзі [118].

Підписання та ратифікація Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2014 році ознаменували початок нового етапу взаємин між сторонами. Відтоді Україна взяла на себе зобов'язання гармонізувати національне законодавство з європейськими нормами, що потребувало масштабної адаптації численних нормативно-правових актів, особливо у сфері державного управління. Головним викликом для країни стало проведення глибоких внутрішньо політичних реформ, спрямованих на модернізацію державної системи відповідно до європейських стандартів [118].

У 2015 році Президент України затвердив Стратегію національної безпеки, яка закріпила незмінний курс держави на інтеграцію до Європейського Союзу. Цей документ став фундаментом для визначення стратегічних пріоритетів зовнішньої та внутрішньої політики, зокрема – впровадження системних політичних, економічних і соціальних реформ. У Стратегії наголошувалося на необхідності широкомасштабного оновлення законодавства України відповідно до європейських норм, що мало забезпечити поглиблення співпраці з ЄС та посилення інституційної спроможності держави [13].

Особливу увагу приділено формуванню безпечного, демократичного та конкурентоспроможного суспільства, здатного інтегруватися у європейський політичний, економічний і правовий простір. Таким чином,

євроінтеграційний вектор став не лише зовнішньополітичним орієнтиром, а й основним інструментом внутрішньої модернізації країни [13].

Попри те, що Україна ще не мала статусу повноправного члена Європейського Союзу, 2017 рік став знаковим етапом у процесі євроінтеграції. Саме тоді було підписано Угоду про запровадження безвізового режиму між Україною та ЄС, яка відкрила громадянам нашої держави нові можливості для вільного пересування територією країн Шенгенської зони. Безвізовий режим став не лише практичним досягненням, а й символом довіри з боку Європейського Союзу, підтвердженням того, що Україна виконала низку важливих реформ у сфері безпеки, міграційної політики, захисту персональних даних та боротьби з корупцією [159].

Відтоді українці отримали змогу вільно подорожувати до країн ЄС з туристичною метою, брати участь у міжнародних конференціях, наукових форумах, культурних заходах, спортивних змаганнях, а також здійснювати короткотермінові поїздки з метою навчання, лікування, академічної мобільності чи ділових контактів. Цей крок фактично наблизив Україну до спільного європейського простору, зміцнивши людські, культурні та освітні зв'язки між українським суспільством і Європою [159].

Наступним важливим етапом на шляху до Європейського Союзу стало ухвалення у лютому 2019 року Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору – НАТО). Ці зміни мали історичне значення, оскільки вперше на конституційному рівні було закріплено незворотність європейського та євроатлантичного курсу держави [27].

Нововведення засвідчили, що європейська інтеграція є не просто політичним вибором, а цивілізаційним шляхом розвитку українського народу, відображенням його цінностей, прагнення до демократії,

верховенства права та безпеки. Внесення відповідних положень до Основного Закону гарантувало непорушність євроінтеграційного курсу незалежно від зміни політичної кон'юнктури чи владних еліт, утвердивши його як стратегічний пріоритет державної політики України [1].

Процес європейської інтеграції України є багатовимірним і охоплює широкий спектр економічних, політичних, соціальних, освітніх та культурних сфер. Його реалізація передбачає глибокі системні зміни, спрямовані на адаптацію держави до стандартів і практик, що діють у країнах Європейського Союзу. Ключовими напрямками євроінтеграційних перетворень є:

Модернізація системи державного управління та законодавства.

Україна активно проводить інституційні реформи, покликані забезпечити ефективність роботи державних органів, зміцнити принципи прозорості та підзвітності влади, посилити механізми боротьби з корупцією. Особливий акцент робиться на утвердженні верховенства права, розвитку демократії, захисті прав і свобод людини, а також налагодженні конструктивного діалогу між урядом і громадянським суспільством.

Економічна трансформація. Зусилля спрямовуються на досягнення сталого економічного зростання та відповідності європейським критеріям у фінансовій і виробничій сферах. Серед основних цілей – стабілізація макроекономічної ситуації, зниження інфляції та бюджетного дефіциту, розвиток конкурентного ринкового середовища, модернізація інфраструктури, стимулювання інноваційної діяльності та підтримка малого й середнього бізнесу. Це створює умови для формування сприятливого інвестиційного клімату та інтеграції України в європейський економічний простір.

Реформування фінансового сектору. Одним із пріоритетів є посилення стійкості банківської системи, підвищення її надійності та довіри з боку громадян і міжнародних партнерів. Це передбачає

впровадження сучасних стандартів управління ризиками, прозорості фінансових операцій і вдосконалення механізмів регулювання.

Покращення умов для підприємницької діяльності. Важливою складовою інтеграційного процесу є усунення адміністративних бар'єрів для бізнесу, спрощення процедур виходу на ринок, а також забезпечення високої якості товарів і послуг відповідно до вимог ЄС [51].

Особливе значення має поглиблення співпраці у сфері безпеки та оборони. Україна бере участь у спільних навчаннях, програмах обміну досвідом і проєктах модернізації оборонного сектору, що дозволяє адаптувати Збройні сили та інші структури безпеки до стандартів НАТО та ЄС [86].

Революція Гідності стала головним чинником завдяки якому Україна розпочала довгий та доволі складний шлях до вступу у Євросоюз, на самітах яких розглядалася як підтримка нашої країни так і подальших планів та перспектив.

Позачерговий саміт (21 березня 2014 року, Брюссель) Після початку російської агресії проти України представники ЄС висловили тверду підтримку нашій державі, засудивши дії Росії. Під час зустрічі було підписано політичну частину Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що стало символічним кроком у закріпленні європейського вибору України [146]

– 17-й саміт Україна–ЄС (27 квітня 2015 року, Київ) Цей саміт проходив у складних умовах російсько-української війни. Його головною темою стали питання реалізації Мінських домовленостей, наслідки окупації Криму та Севастополя, а також оцінка виконання Угоди про асоціацію та внутрішніх реформ. Обговорювалася також підготовка до Ризького саміту ініціативи «Східне партнерство» і координація подальших дій у сфері безпеки [2] .

– 18-й саміт Україна–ЄС (24 листопада 2016 року, Брюссель) Саміт відбувся вже після початку роботи поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ), що запрацювала з 1 січня 2016 року. Основна увага приділялася ситуації на сході України, імплементації політичної частини Угоди про асоціацію, ходу внутрішніх реформ та питанням санкційної політики щодо Росії [3] .

– 19-й саміт Україна–ЄС (12–13 липня 2017 року, Київ) Цей саміт став знаковим, оскільки поєднав два важливі етапи – асоціацію та безвізовий режим. Він фактично підсумував першу фазу європейської інтеграції України. Порядок денний охоплював питання війни на сході, імплементацію реформ, завершення процесу ратифікації Угоди про асоціацію, а також запровадження безвізу для громадян України. Окремо обговорювалися питання енергетичної співпраці, торгівлі та спільної реакції на глобальні виклики безпеки [4]

– 20-й саміт Україна – ЄС (9 липня 2018 року, Брюссель)

На цьому етапі підтверджено подальше зміцнення політичної асоціації та економічної інтеграції між Україною та Європейським Союзом. ЄС вкотре засудив російську агресію, зокрема незаконну анексію Криму, проведення там фіктивних «виборів» і милітаризацію півострова. Європейська сторона позитивно оцінила прогрес України у впровадженні реформ – у сферах охорони здоров'я, децентралізації, пенсійного забезпечення, екології та державного управління – і наголосила на необхідності посилення боротьби з корупцією 18-й Саміт Україна – Європейський Союз [6]

– 21-й саміт Україна–ЄС (8 липня 2019 року, Київ)

Це був перший саміт для новообраного Президента Володимира Зеленського. Європейський Союз схвально відзначив його візит до Брюсселя як прояв відданості європейському курсу. Під час саміту підтверджено зростання обсягів двосторонньої торгівлі, підтримку реформ децентралізації, боротьби з корупцією, розвитку громадянського

суспільства, а також співпраці у сфері кібербезпеки та протидії дезінформації. Сторони узгодили необхідність оновлення енергетичного додатку до Угоди про асоціацію та продовження реформування ринку газу й електроенергії для інтеграції України до енергоринку ЄС [7].

– 22-й саміт Україна–ЄС (6 жовтня 2020 року, Брюссель)

Цей саміт став першим, проведеним ЄС із країною-партнером після початку пандемії COVID-19. Основну увагу приділено викликам, спричиненим пандемією, та питанням охорони здоров'я. Було відзначено прогрес у виконанні Угоди про асоціацію, зокрема в межах зони вільної торгівлі. ЄС визнав Україну своїм найбільшим торговельним партнером серед країн «Східного партнерства» та привітав початок земельної реформи, ухвалення закону про банківську діяльність і створення Вищого антикорупційного суду [8].

– 23-й саміт Україна–ЄС (12 жовтня 2021 року, Київ)

Саміт ознаменувався підписанням Угоди про Спільний авіаційний простір між Україною та ЄС, підготовка до якої тривала понад вісім років. Крім того, було укладено Угоду про співпрацю в галузі ядерної енергетики в межах програм «Горизонт Європа» (2021–2025), а також підписано Угоду про участь України в програмі «Креативна Європа» (2021–2027), спрямовану на розвиток культурного, креативного та аудіовізуального секторів. Ці кроки суттєво розширили горизонти співробітництва, поглибивши інтеграцію України до європейського наукового, культурного та економічного простору [9].

Новий етап євроінтеграції розпочався в умовах повномасштабної війни, розв'язаної росією проти України 24 лютого 2022 року. Уже 28 лютого 2022 року, лише через кілька днів після початку агресії, Президент Володимир Зеленський офіційно підписав заявку на членство України в Європейському Союзі, наголосивши, що це — не лише політичний крок, а

й цивілізаційний вибір народу, який бореться за свободу, незалежність і європейські цінності [153].

23 червня 2022 року стало однією з найважливіших дат у новітній історії України – саме тоді наша держава отримала статус кандидата на вступ до Європейського Союзу. Це рішення ЄС стало потужним проявом політичної солідарності, підтримки та довіри до України, яка, попри всі випробування, залишається відданою європейському вибору [152].

Надання статусу кандидата стало визнанням масштабних реформ, які Україна впроваджувала протягом останніх років, а також символом того, що європейська спільнота бачить Україну як невід’ємну частину своєї сім’ї. Водночас Європейська комісія окреслила низку подальших завдань, необхідних для переходу до наступного етапу – початку переговорів про повноправне членство [152].

Україні належить ще довгий і складний шлях реформ у сферах верховенства права, судочинства, антикорупційної політики, свободи медіа та економічного управління. Проте саме рішення 23 червня 2022 року стало історичним переломним моментом, який засвідчив, що майбутнє України — у вільній, демократичній і єдиній Європі [152].

Революція Гідності стала переломним моментом, що визначив незворотний курс України на європейську інтеграцію. Після 2014 року євроінтеграція набула практичного змісту – через Угоду про асоціацію, проведення політичних, економічних і правових реформ. Безвізовий режим, закріплення європейського курсу в Конституції та надання Україні статусу кандидата у 2022 році засвідчили реальні результати цього шляху. Попри війну, Україна залишається відданою цінностям свободи, демократії та верховенства права. Перспектива членства в ЄС є реальною, хоча потребує подальших реформ, а європейський вибір України – остаточний і незворотний.

ВИСНОВКИ

Отже, спираючись на результати проведеного дослідження та використані історичні методи аналізу, можна сформулювати узагальнені й науково обґрунтовані висновки. У роботі було послідовно розглянуто ключові питання, визначені темою дослідження, що дає підстави підсумувати отримані результати та окреслити їх значення для розуміння європейського вибору України.

Вагому вагу української євроінтеграції приділяли різні науковці вивчаючи та досліджуючи прагнення України стати частиною ЄС. Значні наукові праці українських та західних дослідників дозволили нам не тільки з'ясувати хронологію розвитку відносин нашої країни з Європою, але і також краще зрозуміти намагання України стати частиною Європейського Союзу. Завдяки цим працям ми маємо широкий спектр для подальших досліджень цих відносин.

У роботі було використано широкий спектр методологічних підходів, що забезпечили наукову обґрунтованість дослідження. Методологічна база ґрунтувалася на принципах історизму, об'єктивності та системності, а застосування загальнонаукових та спеціально-історичних методів, зокрема аналізу, синтезу, історико-генетичного й порівняльного підходів, дало можливість всебічно відтворити перебіг подій, простежити причинно-наслідкові зв'язки та об'єктивно оцінити вплив Революції Гідності на європейський курс України.

Вагому увагу приділено також подіям 2000–2013 років, які сформували передумови для Революції Гідності: поступовому утвердженню європейського вибору України, розширенню співпраці з Європейським Союзом та зростанню суспільного запиту на демократичні цінності. Сукупність цих процесів дозволила всебічно оцінити роль Революції Гідності в подальшому просуванні України шляхом європейської інтеграції.

Українська революція кінця 2013 – початку 2014 років, відома як Євромайдан або Революція Гідності, стала унікальним явищем у світовій політичній історії. Вона виникла як масовий мирний протест громадян, спрямований на захист демократичних прав та європейського майбутнього держави. Саме на київському Майдані сформувалася якісно нова модель української політичної нації - свідомої, активної та готової до самопожертви задля захисту власної свободи та суверенітету.

Події Революції Гідності стали справжньою «революцією духу», адже утвердили свободу слова, громадянську солідарність та прагнення до європейських цінностей. Мирні акції протесту поступово переросли у масштабний суспільний рух, у якому взяли участь сотні тисяч українців. Саме ця мобілізація суспільства засвідчила рішуче прагнення українського народу до демократії, верховенства права та поваги до людської гідності.

Одним із ключових наслідків Євромайдану стало відродження європейського та євроатлантичного курсу України. Події Революції Гідності остаточно визначили стратегічний вибір держави на користь інтеграції до Європейського Союзу та НАТО, що передбачає глибокі політичні, економічні та соціокультурні зміни. Україна розпочала масштабні реформи, орієнтовані на європейські стандарти, зміцнюючи свою позицію в європейському цивілізаційному просторі.

Російсько-українська війна, що розпочалася у лютому 2014 року після подій Революції Гідності, суттєво вплинула на сприйняття та утвердження європейських цінностей в Україні. Збройна агресія Росії супроводжувалася порушенням принципів демократії, прав людини та норм міжнародного права, що створило серйозні виклики як для України, так і для міжнародної спільноти. Анексія Криму та окупація частини територій Донецької і Луганської областей спричинили гуманітарну кризу, масове переміщення населення та глибокі психологічні наслідки для цивільних.

Військові дії загострили безпекову ситуацію в регіоні та поставили під загрозу стабільність у Європі.

Попри масштабну російську агресію, українське суспільство продовжило відстоювати цінності, утвержені Революцією Гідності, зокрема європейський вибір, свободу, незалежність та демократичний шлях розвитку. Українці, заручившись підтримкою міжнародних партнерів, чинять стійкий опір російським військам і фактично стали щитом Європи, захищаючи не лише власну державність, а й загальноєвропейські принципи безпеки та свободи. Сьогодні Україна продовжує боротьбу, залишаючись відданою курсу на членство в Європейському Союзі та зберігаючи вірність ідеалам, що були закладені під час Євромайдану.

Одним із ключових рішень, ухвалених у період повномасштабної російсько-української війни, стало подання Україною офіційної заявки на вступ до Європейського Союзу та подальше рішення Європейської Ради у червні 2022 року про надання Україні статусу країни-кандидата. Це стало важливим підтвердженням європейського вибору держави та міжнародного визнання її прагнення інтегруватися до європейського політичного та правового простору.

Водночас у сучасних умовах війни процес виконання вимог для вступу до ЄС залишається складним і тривалим. Україна має реалізувати низку системних реформ, посилити боротьбу з корупцією, врегулювати внутрішні проблеми та адаптувати національне законодавство до європейських норм. Усі ці кроки можуть зайняти ще кілька років, однак вони є необхідними для повноцінного просування на шляху європейської інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. «Зміни до Конституції про курс до ЄС і НАТО офіційно оприлюднили». Укрінформ, 20.02.2019. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2644300-zmini-do-konstitucii-pro-kurs-do-es-i-nato-oficijno-opriludnili.html> URL: (дата звернення 20.10.2025).
2. 17-ий Саміт Україна – Європейський Союз. <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/samiti-ukrayina-yes> URL: (дата звернення 20.10.2025).
3. 18-й Саміт Україна – Європейський Союз. <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/samiti-ukrayina-yes> URL:
4. 19-й Саміт Україна – Європейський Союз. <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/samiti-ukrayina-yes> URL: (дата звернення 20.10.2025).
5. 2016-й: політичні підсумки – загальнонаціональне опитування» // Центр ім. Центр Разумкова. URL: <https://dif.org.ua/article/2016-y-politichni-pidsumki-zagalnonatsionalne-opituvannya> URL: (дата звернення 20.10.2025).
6. 20-й Саміт Україна – Європейський Союз <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/> (дата звернення 20.10.2025).
7. 21-й Саміт Україна – Європейський Союз. <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/samiti-ukrayina-yes> URL: (дата звернення 20.10.2025).
8. 22-й Саміт Україна – Європейський Союз. <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/samiti-ukrayina-yes> URL: (дата звернення 20.10.2025).
9. 23-й Саміт Україна – Європейський Союз. <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/samiti-ukrayina-yes> (дата звернення 20.10.2025).

- 10.28 вересня 2014 року в історії оборони ДАПу: «щонайменше дев'ять загиблих і двадцять поранених» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/istoriya-oborony-donetskogo-aeroportu/30862834.html> (дата звернення 20.10.2025).
- 11.5 канал (18 лютого 2020 року). Революція Гідності: унікальні кадри з іншого боку барикад Майдану – архів МВС [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pmIK8v5w-tE> (дата звернення 20.10.2025).
- 12.5 років Порошенка у цифрах і фактах: яку країну лишає президент. 14.04.2019. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-48011503> (дата звернення 20.10.2025).
- 13.Авакян, Тігран Ашотович. «Безпекова політика України в умовах євроінтеграції». Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ, № 4 (97), 2015. С. 125-135.
- 14.Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / Упоряд. П. Гай-Нижник. Київ: МП Леся, 2016. 586 с.
- 15.Алеканкіна К. З автографом Володимира Зеленського: які реформи підтримав президент. URL: <https://voxukraine.org/z-avtografom-volodimirazelenskogo-yaki-reformi-pidtrimav-prezident/> (дата звернення 20.10.2025).
- 16.Анакіна Т.М. Вплив політики Східного партнерства на правовідносини України і Європейського Союзу.Європейський Союз і Україна: особливості взаємовідносин на сучасному етапі. Харків, 2012. С. 48–61.
- 17.АНАЛІЗ СТАНУ ДОРОЖНЬОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ПРОГРАМИ «ВЕЛИКЕ БУДІВНИЦТВО <https://www.researchgate.net/publication/352435286> URL: (дата звернення 23.10.2025).
- 18.Андрєєва О., Бернад І, Фінберг Л. Майдан. Свідчення. Допомога постраждалим. Міжнародна солідарність. Київ: Видавництво «Дух і Літера», 2018. 816 с.

19. Артьомов І.В. Європейська інтеграція України: стан, проблеми, перспективи: зб.наук.статей. Ужгород. 2014. С.55.
- 20.Бабенко В. Образ России и Украины в высказываниях государственных лидеров и политических деятелей двух стран , 2013.51 с. ГКД : <http://ukros.ru/2013/01/17/> (дата звернення 20.10.2025).
21. Безвізовий діалог між Україною та ЄС. План дій з лібералізації візового режиму: схалено на саміті Україна – Європейський Союз від 22.11.2010р.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення 25.10.2025).
- 22.Бентя Ю. Osteuropa. 2014. Критика. 2014. № 1-2. С. 29.
- 23.Бернар А.-Л. Україна носить ідею Європи. Електронний ресурс. URL: <http://hromadskeradio.org/2015/02/20/bernar-anri-levi-ukrayina-nosit-ideyu-yevropi/> (дата звернення 25.10.2025).
- 24.Біла книга антитерористичної операції на Сході України (2014–2016) / за ред. І. Руснака. К.: Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2017. 162 с.
- 25.Бобицький Н. Лісабонський договір і майбутнє ЄС – «пацієнт швидше живий, ніж мертвий» . Зовнішні справи. 2008. № 8.С. 24–28
- 26.Василенко В. Російсько-українська війна 2014 року: причини, перебіг та політико-правові оцінки // Український Тиждень [Київ]. 2014. № 42 (23 жовтня). 27-42 с.
- 27.Верховна Рада України. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України № 2680-VIII від 07.02.2019 // Відомості Верховної Ради України, 2019, № 9, ст. 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2680-19> (дата звернення 27.10.2025).

28. Винницький М. Український майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності. Серія книг: Біографії та мемуари. Львів: Видавництво Старого Лева, 2021. 560 с
29. Винницький М. Український майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності. С. 94.
30. Віртуальний музей російської агресії. «Беркут». Офіційний сайт. URL: https://rusaggression.gov.ua/ua/berkut_e3aafb0665a68b792698159af44e8c50.html (дата звернення 27.10.2025)
31. Власов В. С., Кульчицький С. В. Історія України. Київ: Літера ЛТД, 2019. 256 с.
32. Власюк О. С., Кононенко С. В. Кремлівська агресія проти України: роздуми в контексті війни: монографія. К.: НІСД, 2017. 304 с.
33. Воєнні аспекти протидії “гібридній” агресії: досвід України : монографія / колектив авторів ; за заг. ред. А. М. Сиротенка. К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. 176 с.
34. Воробйов І. Революція гідності відбулася, але чи досягли ми верховенства права? Інтернет-ЗМІ «Українська Правда». 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/02/20/7324674/> (дата звернення 27.10.2025)
35. Гай-Нижник П. Бій за свободу і Гідність: революційне повстання проти проросійського режиму внутрішньої окупації України (листопад 2013 – лютий 2014 рр.). С. 300-325.
36. Гай-Нижник П.П. Окупація та анексія Криму РФ у 2014 р., як акт агресії проти України: перебіг вторгнення і свідчення міжнародного злочину. Гілея. 2017. № 118 (3). 110-125 с.
37. Галушко К., Зорба Н. «Українська Facebook-революція?» Соціологічне дослідження «Соціальні мережі на тлі Євромайдану» (листопад-грудень 2013 р.). URL:

<http://historians.in.ua/index.php/doslidzhennya/1162-kyrylo-halushko-nataliia-zorba/> (дата звернення 30.10.2025)

38. Гладенко О. Лісабонський договір ЄС 2007 року як новий етап еволюційного розвитку права Європейського Союзу. Вісник Центральної виборчої комісії. 2008. №1. С. 73-77.
39. Головки В. В. Революція Гідності 2013–2014 // Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2021. 773 с
40. Головки В., Палій О., Черевко О., Янішевський С. Революція Гідності 2013–2014 рр. та агресія Росії проти України: навч.-метод. матер. / за заг. ред. П. Полянського. К.: Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2015. 10-15 с.
41. Голубов О. Зеленський похвалився "історичними реформами" в 2020 році. 11.12.2020. URL: <https://www.dw.com/uk/zelenskyi-pokhvalyvsia-istorychnymyreformamy-v-2020-rotsi/a-55904269> (дата звернення 30.09.2025)
42. Горбатюк М. „Реформа децентралізації в Україні: проблеми здійснення в 2015-2020 рр.“ // Публічне управління та обґрунтування політик. 2021. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/gorbatiuk_reforma.pdf (дата звернення 30.10.2025)
43. Губенко Д. Здобутки та провали Верховної Ради восьмого скликання. 17.07.2019. URL: [https://www.dw.com/uk F/a-49557401](https://www.dw.com/uk/F/a-49557401)
44. Гук Н. Євромайдан [Звичайні герої]: публіцистика. К.: Брайт Старт Паблішинг, 2015. 144 с.
45. Гуманітарні виклики та соціальні наслідки військових дій на Сході України: Матер. круглого столу / Гол. ред. Г. Скрипник. Київ: Ін-т

мистецтвозн., фольклорист. та етнолог. ім. М. Рильського НАН України, 2015. 276 с.

46. Два роки після Майдану: українці підтримують демократію, але розчаровані невиправданими очікуваннями. Основні результати дослідження громадської думки в Україні, вересень 2015 року, IFES. URL: <https://www.ifes.org/sites/default/files/> (дата звернення 30.10.2025)
47. День Гідності та свободи (21 листопада). Інформаційно-методичні матеріали. Український інститут національної пам'яті. 2023. С. 29 URL: https://media.poda.gov.ua/docs/lj4nyooa/inform_metod_-den_gidnosti_tasvobody_2023_red_1.pdf (дата звернення 30.10.2025)
48. Держава в смартфоні стартувала: як працюватиме додаток «Дія» і чи варто переживати за безпеку URL: <https://epravda.com.ua/publications/2020/02/07/656775/> (дата звернення 30.10.2025)
49. Диктаторські закони 16 січня: як Україну намагалися перетворити на Росію // OBOZREVATEL. 16.01.2020. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/society/zakoni-16-sichnya.htm> (дата звернення 30.09.2025)
50. Експерти назвали топ-3 економічні реформи для України. 10.06.2021. URL: <https://rpr.org.ua/news/eksperty-nazvaly-top-3-ekonomichni-reformy-dlia-ukrainy/> (дата звернення 30.09.2025)
51. Євроінтеграція України в ЄС: політичні, економічні та соціальні. <https://ants.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/yevrointegracziya-ukrayiny-v-y-es-1> (дата звернення 30.09.2025)
52. Євромайдан – подія десятиліття – экс-спецпредставник Мадлен Олбрайт. URL: <http://www.pravda.com.ua/> (дата звернення 25.09.2025).
53. Євромайдан. Лірична хроніка [поетична колекція]. Брустурів: Дискурсус, 2014. 44 с.

54. ЄвроМайдан: хроніка відчуттів / Тарас Прохасько, Іван Ципердюк, Юрій Андрухович, Сергій Жадан, Юрій Винничук. Брустурів: Дискурсус, 2014. 156 с.
55. Європейська комісія. Deep and Comprehensive Free Trade Area between the EU and Ukraine: Implementation Report 2017. Brussels, 2017. URL: <https://trade.ec.europa.eu/doclib> (дата звернення 15.09.2025).
56. Європейська комісія. Ukraine's path to the EU: reform, resilience, and the politics of enlargement. Brussels : European Commission, 2025. URL: <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/796-ukraine-s-path-to-the-eu-reform-resilience-and-the-politics-of-enlargement/> (дата звернення 15.09.2025).
57. Європейська політика сусідства: План дій «Україна Європейський Союз» від 12.02.2005р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>
58. Європейський інструмент сусідства та партнерства. Стратегія ЄС щодо країни на період 2007-2013 рр. URL : <http://sfs.gov.ua/data/material/000/000/53856/0.pdf> (дата звернення 25.09.2025)
59. ЄС остаточно надав Україні статус кандидата // Суспільне. Новини. 23 червня 2022. URL: <https://suspilne.media/253241-es-ostatocno-nadav-ukraini-status-kandidata/> (дата звернення 25.09.2025)
60. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text> (дата звернення 25.09.2025).
61. Закон України "Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18> (дата звернення 25.09.2025).

62. Закон України «Про державну службу» № 889-VIII від 10.12.2015 (із змінами) // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/889-19> (дата звернення 15.09.2025).
63. Заява Голови Служби безпеки України Олександра Якименка «Про прийняття рішення про проведення антитерористичної операції». 19 лютого 2014 року. Офіційний інтернетпортал Деснянської районної в м. Києві державної адміністрації. URL: <https://desn.kyivcity.gov.ua/news/540.html> (дата звернення 15.09.2025).
64. Заявка України на вступ до ЄС: деталі та прогнози // Європейська правда. 02.03.2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/03/2/7135049/> (дата звернення 15.09.2025).
65. Звіт. Вплив децентралізації влади на національні меншини в Україні в окремих регіонах: Чернівецькій, Одеській і Закарпатській областях. Жовтень 2020. URL: <https://rm.coe.int/report-decentralisation-and-minorities-ua/1680a22388> (дата звернення 15.09.2025).
66. Злобіна Т. Твій особистий коктейль. Критика. 2014. № 1-2. С. 5–8.
67. Інавгураційна промова Президента України Володимира Зеленського. 20.05.2019. URL: <https://www.president.gov.ua/news/inavguracijna-promovaprezidenta-ukrayini-volodimira-zelensk-55489> (дата звернення 15.09.2025).
68. Кабінет Міністрів України — «Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС». Український урядовий сайт з повідомленням про рішення від 23 червня 2022 р. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes?utm_source (дата звернення 15.09.2025).
69. Комарова О., Серета С. Судова реформа: як Зеленський наступає на граблі Порошенка. URL:

<https://www.radiosvoboda.org/a/poroshenko-zelenskysudova-reforma/30700940.html> (дата звернення 15.09.2025).

70. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-> (дата звернення 15.09.2025).
71. Кошкіна С. Майдан. Нерозказана історія. К.: Брайт Старт Паблішинг, 2015. 400 с.
72. Кошкіна С. Майдан. Нерозказана історія. К.: Брайт Старт Паблішинг, 2015. С. 176-180.
73. Кривоногова А.В. Історія Української євроінтеграції: віносини між Україною та ЄС. Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф. Харків, 2016. С.386-391.
74. Кротенко І. Революція гідності завершилася, але досі триває революція духу. Радіо Свобода. 21 листопада 2015. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27378477> (дата звернення 15.09.2025).
75. Кузьо М., Хорольський Р., Черніков Д. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: зміст та імплементація. Київ. 2015. С.6.
76. Курков А. Щоденник Майдану. Харків: Фоліо, 2015. 256 с.
77. Лазарович М. Душу й тіло ми положим за нашу свободу / Лазарович М. // Україна в боротьбі проти збройної агресії Російської Федерації (2014- 2018 роки). Ічня., 2018. 172 с.
78. Лазарович М. Російсько-українська війна (2014-2017 роки): короткий нарис. ІваноФранківськ: Лілея-НВ, 2017. 240 с.
79. Литвин В. С. Напівпрезидентська система правління: конституційно-правові виклики та перспективи для України на фоні світового інституційного досвіду. Львівський національний університет імені Івана Франка, 2014. 26 с. URL: <https://filos.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2014/12/spukr-1.pdf> (дата звернення 15.09.2025).

80. Ліберальні реформи в епоху неофеодалізму. 11.06.2020. URL: https://zn.ua/ukr/internal/liberalni-reformi-v-epohu-neofeodalizmu-350589_.html (дата звернення 15.09.2025).
81. Літопис самовидців: Дев'ять місяців українського спротиву / автор проекту О. Забужко. К.: Комора, 2014. 312 с.
82. Люта українізація з Антіном Мухарським. (21 листопада 2020 року). Документальний фільм Антіна Мухарського Майдан. Мистецтво спротиву. [Video]. Youtube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=ixQ SJ9Yg_0E (дата звернення 28.09.2025).
83. Марсі Шор. Українська ніч: історія революції зблизька / пер. з англ. О. Буценко. Київ: Дух і Літера, 2018. 264 с
84. Марусей Т.В., Білик Т.Л. «Актуальні аспекти реформи державних закупівель» // Економіка та суспільство. 2017. № 16. С. 190-192. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/25.pdf (дата звернення 28.09.2025).
85. Медичне забезпечення антитерористичної операції: науково-організаційні та медико-соціальні аспекти : збірник наукових праць / за заг. ред. академіків НАН України Цимбалюка В. І. та Сердюка А. М. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2016. 293-299 с.
86. Мелещенко Т. В. «Україна-НАТО». Стаття („УКРАЇНА-НАТО“) про підтримку Альянсом реформ у галузі безпеки й оборони
87. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Інформація про реформу публічних закупівель. Київ, 2016. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?id=1197d60b-5c7b-45ef-bf3a-e08d4cf11cba&lang=ukUA&title=InformatsiiaProReformupublichniZakupivli> (дата звернення 28.09.2025). (дата звернення 29.09.2025).
88. Міністерство закордонних справ України. Саміти Україна – ЄС. URL: <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/samiti-ukrayina-yes>

- 89.Міністерство юстиції України. Судова реформа. URL: https://minjust.gov.ua/cat_414 (дата звернення 29.09.2025).
- 90.Мусаєва С., Кригель М. Історик Ярослав Грицак: Революція Зеленського – це третій Майдан, який хакнули. 08.12.2020. URL: <https://www.pravda.comua> (дата звернення 28.09.2025).
- 91.Мустафа Найєм. #Євромайдан. Архіви влади. Документи // Українська правда. 20.11.2014. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/nayem/546e2ff4e9e2b/> (дата звернення 28.09.2025).
- 92.Національна рада реформ опублікувала перший звіт з пріоритетних реформ за перше півріччя. URL: <https://fsr.org.ua/news/nacionalna-rada-reformopublikovala-pershyy-zvit-z-priorytetnyh-reform-za-pershe-pivrichchya> (дата звернення 28.09.2025).
- 93.Національний банк України. Inflation and the NBU's Inflation Targets (Метою інфляції NBU). Київ, 2015. URL: <https://bank.gov.ua/en/monetary/about/targets/target-k>
- 94.Національний меморіальний комплекс Героїв небесної сотні – Музей Революції Гідності. Офіційний сайт. URL: <https://maidanmuseum.org/uk> (дата звернення 29.09.2025).
- 95.План до забезпечення охорони громадського порядку під час виконання судових рішень, пов'язаних з розблокуванням вулиць у центральній частині міста Києва. Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт. URL: [http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/2013\(12\).maidan_rozgon.php](http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/2013(12).maidan_rozgon.php)
- 96.Поліщук Я. Ефект Євромайдану і література. Слово і Час. Час теперішній. Випуск № 10. Київ, 2015. С. 3-17.

97. Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію від 23.11.2009р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення 18.10.2025).
98. Посельський, В. У пошуках оптимальної стратегії євроінтеграції. Дзеркало тижня. 2006. 11–17 лют. (№ 5 (584)). С.5-8.
99. Послання Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір»: Концептульні засади, стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки. Київ. 2002. 74 с.
100. Посол Євросоюзу: Членство України в ЕС обговорювати не доводиться. LB.UA: дорослий погляд на світ URL: https://lb.ua/news/2011/02/10/84023_o_chlenstve_ukraini_v_es_govorit.htm (дата звернення 18.10.2025).
101. Потапенко Я. Рецепт Євромайдану в сучасному українському соціокультурному дискурсі. Наукові записки. І. Політика і суспільство. Випуск 4 (78). 2018. С. 4-21.
102. Потапенко Я. Рецепт Євромайдану в сучасному українському соціокультурному дискурсі. Наукові записки Інституту політичних і етносоціальних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2015. №78(4). С.4-21
103. Потехін О. В. Зовнішня політика та міжнародне становище України за часів президентства Петра Порошенка очима експертів / О. В. Потехін, І. Я. Тодоров // Зовнішні справи. 2019. № 2-3. С. 12-18.: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zovsp_2019_2-3_4 (дата звернення 18.10.2025).
104. Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Постанова КМУ від 25 жовтня 2017 р. № 1106/ Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення: 25.10.2025).

105. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України № 2680 від 07.02.2019 року. Київ, 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text> (дата звернення 18.10.2025).
106. Про День Гідності та Свободи: Указ Президента України № 872 від 13 листопада 2014 року. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872/2014#Text> (дата звернення 18.10.2025).
107. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
108. Про засудження застосування насильства, що призвело до загибелі людей: Постанова Верховної Ради України № 740 від 20 лютого 2014 року. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/740-18#Text> (дата звернення 22.10.2025).
109. Про засудження застосування насильства, що призвело до загибелі людей: Постанова Верховної Ради України № 740 від 20 лютого 2014 року. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/740-18#Text> (дата звернення 22.10.2025).
110. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19> (дата звернення 22.10.2025).
111. Про покладання на Голову Верховної Ради України виконання обов'язків Президента України згідно із статтею 112 Конституції України: Постанова Верховної Ради України № 764 від 23 лютого 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/764-18#Text> (дата звернення 7.11.2025).

112. Про покладання на Голову Верховної Ради України виконання обов'язків Президента України згідно із статтею 112 Конституції України: Постанова Верховної Ради України № 764 від 23 лютого 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/764-18#Text> (дата звернення 7.11.2025).
113. Про політичну кризу в державі, що виникла у зв'язку з виборами Президента України: Постанова Верховної Ради України від 27.11.2004р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення 7.11.2025).
114. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 № 1678-VII / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/1678-18> (дата звернення: 25.10.2021).
115. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 квітня 2018 року “Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях” : Указ Президента України від 30 квітня 2018 р. № 116/2018 // Офіційний вісник Президента України. – 2018. – № 10 (30.04.2018). 174 с.
116. Про розгляд проекту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Плану першочергових заходів щодо інтеграції України до Європейського Союзу на 2013 рік»: рішення національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформації від 31.01.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr046864-13#Text>
117. Про скасування розпорядження Кабінету Міністрів України № 905 від 21 листопада 2013 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 113-р від 02 березня 2014 року. Київ, 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-2014-%D1%80#n2>
118. Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі (2014). Постанова

Верховної Ради України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 16, ст. 584 (дата звернення: 01.10.2025).

119. Провідник реформ: шість досягнень й сім невдач України з часів перемоги Майдану. URL: <https://voxukraine.org/longreads/three-years-of-reforms/> (дата звернення: 01.10.2025).
120. Провокації біля Кабміну України 24.11.2013 року. МВС України. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Ue5qlYdEaqo> (дата звернення: 01.10.2021).
121. Прогрес реформ в Україні. URL: http://www.president.gov.ua/storage/j-filesstorage/00/53/14/0247532345b331e4d505c9fc41184cc8_1512733731.pdf (дата звернення: 01.10.2025).
122. Протокол про вступ України до Світової організації торгівлі: Ратифіковано Законом від 10.04.2008р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 03.10.2021).
123. Пушнова Т. 94 дні. Євромайдан очима ТСН. К.: Основи, 2014. 176 с.
124. Радчук О. Реформа Верховної Ради: рецепт відновлення довіри до парламенту. 20.07.2021. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/07/20/kolonka/> (дата звернення: 03.10.2021).
125. Реанімаційний Пакет Реформ. URL: <https://rpr.org.ua/> (дата звернення: 01.10.2025).
126. Революція Гідності 2013-2014 рр. та агресія росії проти України: науково-методичні матеріали // За заг. Ред. П. Полянського. Київ: Київський національний університет імені Б. Грінченка, 2015. С. 18. URL: https://don.kyivcity.gov.ua/files/2015/11/13/2015_metodichka_revi_luciya_gidnosti_4.pdf (дата звернення: 03.10.2025).
127. Революція Гідності 2013-2014 рр. та агресія Росії проти України: науково-методичні матеріали. Київ: Київський національний університет імені Б. Грінченка, 2015. С. 21.

128. Революція Гідності 2013-2014 рр. та агресія Росії проти України: науково-методичні матеріали. С. 22.
129. Реформа державного управління. Звіт про виконання у 2018 році Стратегії реформування державного управління України на 2016–2020 роки. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/reform%20office/03_zvit_ukr_web.pdf (дата звернення: 01.10.2025).
130. Реформи в Україні: громадська думка населення–2019. 20.01.2020. URL: <https://dif.org.ua/article/reformi-v-ukraini-gromadska-dumka-naselennya-2019?> (дата звернення: 01.10.2025).
131. Реформи в Україні: експертна оцінка. URL: https://dif.org.ua/article/reformi-v-ukraini-ekspertna-otsinka_2019_2020
132. Ринок землі відкрили, мораторій скасували: що треба знати про новий закон. 31.03.2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/03/31/658748/> (дата звернення: 03.10.2021).
133. Російська агресія проти України: правда і вигадки, причини і наслідки / П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.); авт. кол.: П. П. Гай-Нижник, І. Й. Краснодемська, Ю. С. Фігурний, О. А. Чирков, Л. В. Чупрій. К.: «МП Леся», 2018. 148-152 с.
134. СБУ. Щодо приведення до ступеня готовності «підвищена». Керівникам регіональних органів суб'єктів боротьби з тероризмом – членам Координаційної групи АТЦ при Головному управлінні СБ України у м. Києві та Київській області (Начальник Головного управління генерал-майор О. Щеголев) 24 листопада 2013 р. Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт. URL: [http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/2013\(11\)24.maidan_sbu.php](http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/2013(11)24.maidan_sbu.php) (дата звернення: 04.10.2025).

135. Світова організації торгівлі. Постійне представництво України при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. URL: <https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/svitova-organizaciya-torgivli-sot> (дата звернення: 06.10.2025).
136. Середюк О. Україна. Хроніка подій: від Майдану – до АТО. Івано-Франківськ: Видавництво «ФОП Стебеляк», 2015. 340 с.
137. Сидоренко С. 5 сигналів для Зеленського: що почула Україна про свої реформи у Вільнюсі. 08.07.2021. URL: <https://rpr.org.ua/news/5-syhnaliv-dliazelenskoho-shcho-pochula-ukraina-pro-sv-oi-reformy-u-vilniusi/> (дата звернення: 06.10.2025).
138. Спільна заява саміту Східного партнерства у Празі від 07.05.2009 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 07.10.2021).
139. Стражний О. Майдан: Події – Свідчення – Менталітет. К.: Дух і Літера, 2016. С. 185. (дата звернення: 07.10.2025).
140. Стратегія реформування державного управління України на період до 2021 року. URL: <http://www.center.gov.ua/blo> (дата звернення: 07.10.2025).
141. Стратегія сталого розвитку «Україна 2020». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text> (дата звернення: 06.10.2025).
142. Сушко О. Прийняття зовнішньополітичних рішень в Україні: нові політичні умови. К.: Центр миру, конверсії та зовнішньої політики, 2006. С 19-22.
143. Толстов С. Процеси розширення ЄС в історичній ретроспективі. Європейські історичні студії: Науковий журнал. Електронне видання. 2015. №2. С.118-136.
144. ТСН. (22 лютого 2014 року). Янукович у відеозверненні прокоментував ситуацію у країні. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Y7WVMRcj-8k> (дата звернення: 07.10.2025).

145. Туловська А. Майдан Гідності: Як це було. Український інтерес. 21.11.2022. URL: <https://uain.press/blogs/12311-12311> (дата звернення: 07.10.2025).
146. У Брюсселі підписано політичну частину Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/news/20322-u-bryusseli-pidpisano-politichnu-chastinu-ugodi-pro-asociaciju-mizh-ukrajinoju-ta-jes> (дата звернення: 07.10.2025).
147. Угода про вільну торгівлю між Україною та державами ЄАВТ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_456 (дата звернення: 10.10.2021).
148. Угода про врегулювання кризи в Україні. Українська правда. Київ, 21 лютого 2014 року. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2014/02/21/7015533/> (дата звернення: 10.10.2025).
149. Указ Президента України «Про забезпечення впровадження єдиної державної політики реформ в Україні» від 23 липня 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/614/2014#Text> (дата звернення: 10.10.2025).
150. Указ Президента України №563/2015. Питання Національної ради з питань антикорупційної політики. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5632015-19452> (дата звернення: 10.10.2025).
151. Україна в умовах воєнно-політичного конфлікту: історія та сучасність / Н. А. Агаєв, В. Т. Базарний, О. Н. Мацагор та ін. – К. : ФОП Маслаков, 2018. 47 с.
152. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes?utm_source (дата звернення: 10.10.2025).

153. Україна - ЄС: шлях до політичної асоціації (2022). https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_association.pdf (дата звернення: 10.10.2025).
154. Україна-Росія: діалог під час конфлікту: Матер. круглого столу, м. Київ, лютий 2015 р. / Упоряд. О. Білий. Київ: Агентство «Україна», Міжнар. фонд «Відродження», 2015. 110 с.
155. Усна історія російсько-української війни (2016 – 2020 роки) / за ред. В. Мільчева, В. Мороко. Вип. 3. Київ: К.І.С., 2020. 200 с.
156. Філберг Л. Майдан. Свідчення. Київ 2013-2014 роки. Серія книг: Бібліотека спротиву, бібліотека надії. Видавництво «Дух і Літера», 2016. 784 с.
157. Цифровізація державних послуг в Україні створює потужний антикорупційний ефект». Міністерство фінансів України, 2024. Описує зв'язок цифровізації та анти корупції <https://www.kmu.gov.ua/news/tsyfrovizatsiia-derzhavnykh-posluh-v-ukraini-stvoriuie-potuzhnyi-antukoruptsiinyi-efekt-olha-zykova?> (дата звернення: 10.10.2025).
158. Шевчук Д. Пастки посткомунізму. Критика. 2013. № 11-12. С. 35.
159. Шуба Т. П. «Проблеми та перспективи безвізового режиму в Україні». URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/20.pdf (дата звернення: 15.10.2025).
160. Щербак В. Мій Майдан. Київ: Видавництво «Самміт-Книга», 2015. 272 с.
161. Щорічне опитування USAID-Internews «Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів медіа у 2020 р.». Київ : USAID, 2020. С. 35
162. Экс-начальник Генштаба Замана: Янукович не отдавал приказ стрелять по Майдану. Зачистить его приказали Лебедев, Якименко и Пшонка. Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт. URL:

- [http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(07\)31.zamana.php](http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/2014(07)31.zamana.php). (дата звернення: 15.10.2025).
163. Юрій Панін (27 листопада 2013 року). 27 листопада – загальноукраїнський студентський страйк. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?> (дата звернення: 15.10.2025).
164. Ющенко В.А. Недержавні таємниці: нотатки на берегах пам'яті. Харків. 2014. 340 с.
165. Яворська Г., Снігир О. Щодо змін у європейській політиці сусідства: наслідки для України. Аналітична записка URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/526/> (дата звернення: 15.10.2021).
166. Якубова Л. «Русский мир» в Україні: на краю прірви. Київ: Кліо, 2018. 384 с.
167. Янукович В. «Народ договорится, и Украина станет единой». Аргументы і Факти. № 52. 24 лютого 2014 року.
168. A Perspective on the Ukraine Conflict. <https://www.cirsd.org/en/horizons/horizons-winter-2025-issue-no-29/a-perspective-on-the-ukraine-conflict> (дата звернення: 20.10.2021).
169. Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. Official EN Journal of the European Union. 2014. URL : https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/november/tradoc_155103.pdf (дата звернення: 25.10.2021).
170. Astrov V. Russia's invasion of Ukraine: assessment of the humanitarian and economic impact // Post-Communist Economies. 2022. № 34(8).
171. Euromaidan. Was in der Ukraine auf dem Spiel steht. Berlin: Suhrkamp, 2014. 207 s.
172. European Commission. Ukraine's path towards EU accession. Brussels: European Union, 2022. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/ukraines-path-towards-eu-accession_en (дата звернення: 20.10.2025).

173. European Parliament resolution of 12 March 2025 on continuing the unwavering EU support for Ukraine, after three years of Russia's war of aggression.
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-10-2025-0033_EN.html?utm (дата звернення: 25.10.2025).
174. Facts and figures about EU-Ukraine Relations. URL: https://eeas.europa.eu/sites/default/files/eap_summit_factsheet_ukraine_en.pdf (дата звернення: 26.10.2025).
175. Integration within Association: Dynamics of the EU-Ukraine Agreement Implementation. "Civic Synergy" Project. International Renaissance Foundation with support of the EU. 2019. URL : <https://www.civicsynergy.org.ua/wpcontent/uploads/2018/04/Integratsiya-u-ramkah-asotsiatsiyi-dynamikavykonannyaUgody-mizh-Ukrayinoyu-i-YES-3-e-vydannya-1.pdf> (дата звернення: 25.10.2025).
176. International Monetary Fund. Ukraine: Ex Post Evaluation of Exceptional Access under the 2014 Stand-By Arrangement. Washington D.C., 2016. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2016/cr16320.pdf> (дата звернення: 25.10.2025).
177. Kacewicz Michal. Sotnie Wolnosci. Ukraina od Maidanu do Donbasu. Warszawa: Ringier Axel Springer, 2014. 311 s.
178. Kuzio, Taras. "Ukraine's relations with the West: disinterest, partnership, disillusionment". Europe-Asia Studies.
179. Mackey R. Video and Tweets From Kiev's Independence Square. URL: <http://thelede.blogs.nytimes.com/2014/02/21/live-video-and-tweets-from-kievs-independencesquare/> (дата звернення 04.112025)
180. Multiple Citizenship in Ukraine: President Zelensky Shares Foreign Policy Priorities.
<https://hhrf.org/2025/07/21/multiple-citizenship-in-ukraine-president-zelensky-shares-foreign-policy-priorities/?> (дата звернення 04.112025)

181. OSW Commentary. Dark clouds over the Ukrainian gas market reform. Warsaw: Centre for Eastern Studies (OSW), 2017, 4 October. URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2017-10-04/dark-clouds-over-ukrainian-gas-market-reform> (дата звернення 04.11.2025)
182. Pifer, S., Larrabee, F. S., Neutze, J., & Simon, J.. Ukraine's Euro-Atlantic ambitions: Building an effective policy coordination process. Washington, DC: The Brookings Institution. 2005, 16 с
183. Risch W. What the Far Right Does Not Tell Us about the Maidan. URL: <http://shron.chtyvo.org.ua/> (дата звернення 27.09.2025)
184. Rospigliosi A., Greener S. Proceeding of the European Conference on Social Media / A. Rospigliosi, S. Greener. Brighton: University of Brighton, 2014. 787 p
185. Shapovalova, Natalia; Jarabik, Balázs (2012). The EU and Ukraine: Hapless but not hopeless.
186. Takeaways: Well-mannered White House welcome for Ukraine leaves many questions. <https://www.reuters.com/world/europe/takeaways-well-mannered-white-house-welcome-ukraine-leaves-many-questions-2025-08-18/> (дата звернення 27.09.2025)
187. Taylor-Lind Anastasia. Maidan. Portrets from the black square. London. GOST, 2014. 142 s.
188. The Geopolitical Repercussions of the Zelensky-Trump Meeting: Implications for Ukraine and Europe. <https://www.faf.ae/home/2025/2/28/the-geopolitical-repercussions-of-the-zelensky-trump-meeting-implications-for-ukraine-and-europe?> (дата звернення 28.09.2025)
189. The President's Path to Peace in Ukraine. <https://www.cfr.org/article/presidents-path-peace-ukraine?> (дата звернення 28.09.2025)

190. Trump and Zelenskiy clash, leaving Ukraine exposed in war with Russia.
<https://www.reuters.com/world/trump-zelenskiy-sign-minerals-deal-white-house-meeting-2025-02-28/> (дата звернення 28.09.2025)
191. Ukraine's Actorness in Relation to the EU in Times of War: Expert Perceptions and Insights.
<https://prismua.org/en/ukraines-actorness-in-relation-to-the-eu-in-times-of-war-expert-perceptions-and-insights/> (дата звернення 29.09.2025)
192. Ukraine's Foreign Policy in President Zelensky's First Year.
https://www.pism.pl/publications/Ukraines_Foreign_Policy_in_President_Zelenskys_First_Year?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 29.09.2025)
193. Ukraine's Foreign Policy Strategy.
<https://www.pism.pl/publications/ukraines-foreign-policy-strategy?> (дата звернення 21.10.2025)
194. Ukrainian Prism: Foreign Policy 2015. Analytical study. Foreign Policy Council "Ukrainian Prism" / editors: Maksak H., Shelest H., Koval N., Koval M. Friedrich Ebert Foundation, Office in Ukraine. Kyiv, 2016. 172 p.
195. Ukrainian Prism: Foreign Policy 2016. Analytical study. Foreign Policy Council "Ukrainian Prism" / editors: Maksak H., Shelest H., Koval N., Koval M. Friedrich Ebert Foundation, Office in Ukraine. Kyiv, 2017. 202 p.
196. Ukrainian Prism: Foreign Policy 2017. Analytical study. Foreign Policy Council "Ukrainian Prism" / editors: Maksak H., Shelest H., Bureiko N., Koval N., Koval M. Friedrich Ebert Foundation, Office in Ukraine. Kyiv, 2018. 224 p.
197. Ukrainian Prism: Foreign Policy 2019. Analytical study. Foreign Policy Council "Ukrainian Prism" / editors: Bureiko N., Maksak H., Shelest H. Friedrich Ebert Foundation, Office in Ukraine. Kyiv, 2020. 382 p.
198. Upheaval in Ukraine. Shape and Significance of a Revolution. Religion & Society in East and West. 5-6/2014. Vol. 42. Zurich. 47 s. Eng.
199. Wolczuk, Kataryna (2009). "Implementation without coordination: The impact of EU conditionality on Ukraine under the ENP". Europe-Asia Studies.

ДОДАТКИ

Рис. 1. Віктор Ющенко та Хавер Солана у Брюсселі [58]

Рис. 2. Революція Гідності [34]

Рис. 3. Інавгурація Порошенка Петра Олексійовича [43]

Рис. 4. Президент Петро Порошенко демонструє підписаний закон про ратифікацію Угоди про асоціацію з Євросоюзом, Київ, 16 вересня 2014 року [114]

Рис. 5. Початок Антитерористичної операції [126]

Рис. 6. Початок Повномасштабного вторгнення РФ [174]

Рис. 6. Президент Володимир Зеленський підписав заявку на членство України у Європейському Союзі [59]